

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

David Kříž

**Právní vývoj uzavírání manželství na území
České republiky**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Anežka Janoušková, Ph.D.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu) : 15. 11. 2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 136 661 znaků včetně mezer.

David Kříž

V Praze dne 15.11.2023

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval JUDr. Anežce Janouškové, Ph.D. za vstřícný přístup a odborné rady při vedení této práce.

Dále bych rád poděkoval svým rodičům, přítelkyni a přátelům za jejich podporu při psaní této práce, ale i po celou dobu mého studia.

Obsah

Úvod	1
1. Vývoj uzavírání manželství	3
1.1. Uzavírání manželství v prvotně pospolné společnosti dle Jiřího Kloboucha	3
1.2. Manželství u Slovanů	4
1.3. Vznik církevního sňatku	6
1.4. Změny Marie Terezie a Josefa druhého	9
1.5. Všeobecný občanský zákoník 1811	10
1.5.1. Překážky manželství v ABGB	10
1.5.2. Speciální židovská úprava v ABGB	13
1.6. Vývoj v 19. století	13
1.7. Změny v první Československé republice	15
1.8. Uzavírání manželství za Protektorátu Čechy a Morava	17
1.9. Poválečná úprava do roku 1963	19
1.9.1. Zákon č. 265/1949 o právu rodinném	19
1.10. Úprava po roce 1963	26
1.10.1. Zákon o rodině	26
1.11. Zhodnocení historických úprav	30
2. Současná úprava uzavírání manželství	34
2.1. Manželství	34
2.2. Způsobilost uzavřít manželství	36
2.3. Předoddavkové řízení	38
2.4. Prohlášení snoubenců před sňatečním obřadem	40
2.5. Vznik manželství	42
2.6. Církevní sňatek	43
2.7. Zvláštní formy uzavírání manželství	45
2.7.1. Uzavření manželství v přímém ohrožení života snoubence	45
2.7.2. Uzavření manželství v zahraničí	46
2.7.3. Uzavření manželství prostřednictvím zástupce	46
2.8. Registrované partnerství	47
2.8.1. Svazky stejnopohlavních párů v zahraničí	49
2.8.2. Manželství pro stejnopohlavní páry v České republice	51
2.9. Zhodnocení současné úpravy a predikce budoucího vývoje	53
Závěr	56

Seznam použitých zkratek.....	58
Seznam použitých zdrojů	59
Abstrakt	63
Klíčová slova:.....	63
Abstract	64
Key words:	64

Úvod

Manželství bylo vždy chápáno jako právní nástroj k založení rodiny, který je zejména za účelem korigování toho, kdo do manželství vstoupí, a zachování slavnostnosti obřadu upravován zákonem, respektive státem. Ačkoli institut manželství existuje již několik tisíc let, ani v dnešní době není jeho úprava a vývoj ukončen. Stále vzbuzuje řadu diskusí, nyní nejvíce ohledně možného přijetí úpravy manželství pro stejnopohlavní páry.

Manželství a podmínky jeho vzniku byly upravovány již po dlouhá staletí. Ve své práci jsem se tak rozhodl komplexně a kriticky popsat jednotlivé úpravy uzavírání manželství na území České republiky až do dnešní právní úpravy v NOZ. Dále jsem se rozhodl zjistit, které prvky se v historii objevují opakovaně, případně jsou zachovány až do dnešní doby a jaké trendy naopak nepřekročily svou dobu.

Dále také jednotlivé úpravy zhodnotím a zanalyzuji, jak ovlivnily úpravu současnou. Nakonec se také zaměřím na to, jaké nedostatky má úprava současná a jakým směrem se můžou zákonodárci vydat do budoucna, i s přihlédnutím k právním úpravám našich zeměpisných sousedů. Naopak se ve své práci nezabývám dalšími instituty manželství, jako je ukončení manželství či manželská majetková práva, a to zejména z důvodu omezeného rozsahu diplomových prací.

Přínos této práce a jejích výsledků může spočívat v lepším porozumění manželství skrze jeho dlouhý právní vývoj, který obsahuje řadu proměn, ale taktéž vzorce opakující se ve více úpravách. Zároveň skrze pochopení vývoje manželství a jeho trendů bude možné se lépe zabývat tím, kam se úprava uzavírání manželství bude ubírat v letech následujících.

Má práce je členěna do dvou částí. První část pojednává o historických úpravách a druhá se věnuje úpravě současné. Na začátku své práce se nejdříve budu stručně věnovat manželství v prvotně pospolné společnosti a slovanským manželským tradicím. Následně budu pokračovat úpravou manželství katolickou církví a jejím monopolem ve věcech manželských až do vlády Marie Terezie a Josefa II, respektive účinnosti ABGB. Popíšu taktéž vývoj právní úpravy uzavírání manželství ve zbytku 19. století a dostanu se tak následně k úpravě v Československu, tedy k úpravě v Rozlukovém zákoně (s odbočkou k úpravě manželství za protektorátu Čechy a Morava), Zákoně o právu rodinném a Zákoně o rodinně, včetně nastínění jeho novel po vzniku samostatné České republiky. U každé z úprav se budu zaobírat zejména definicí manželství, překážkami

manželství, formou sňatku, osobou oddávajícího a místem sňatku a ohláškami / předoddavkovým řízením. Nastíním taktéž problematiku neplatnosti a neexistence manželství.

V druhé části podrobně proberu úpravu uzavírání manželství v NOZ, zejména definici manželství, způsobilost uzavřít manželství, problematiku předoddavkového řízení, sňatečné prohlášení snoubenců a samotný vznik manželství, obě formy sňatku, speciální způsoby uzavření manželství a taktéž registrované partnerství, včetně řešení úpravy stejnopohlavních sňatků v zahraničí a vyhlídky možné úpravy stejnopohlavního manželství v České republice. V druhé části práce se budu věnovat kromě úpravy v NOZ také úpravě v Matričním zákoně a v Zákoně o registrovaném partnerství. V rámci obsáhlosti popisné části mé práce jsem se rozhodl v druhé části práce nevěnovat speciální kapitolu institutu neplatného a neexistující manželství.

Co se metody výzkumu týče, v první části své práce použiji metodu historického výzkumu, konkrétně metodu progresivní. Budu tedy postupně rozebírat jednotlivé úpravy uzavírání manželství tak jak po sobě následovaly. U těch nejstarších úprav použiji dále metodu historickou nepřímou, a to z důvodu nedostatku právních pramenů. V případě novodobějších právních úprav pak následně přejdu na metodu historickou přímou, a to studiem konkrétních zákoníků, potažmo příslušné komentářové literatury. Obdobně v druhé části proberu úpravu v NOZ a komparativní metodou porovnáám úpravu uzavírání manželství stejnopohlavních páru v České republice s právní úpravou v zahraničí. Na konci první kapitoly analyticky zhodnotím jednotlivé historické úpravy. Obdobně na konci druhé kapitoly komparativně porovnáám současnou úpravu s těmi historickými a taktéž se budu věnovat predikci, jakým směrem by se úprava uzavírání manželství mohla proměnit v budoucnu.

1. Vývoj uzavírání manželství

1.1. Uzavírání manželství v prvotně pospolné společnosti dle Jiřího Kloboucha

Jiří Klobouch pojednává o prvních formách manželství už v dobách mladšího paleolitu, a to v rámci jednotlivých rodů, jako menší, kompaktnější a solidárnější formy skupiny, než byla předcházející forma uskupení, horda. Takovéto rody byly nejspíše formovány na základě společného původu. V rámci jednotlivých rodů pak docházelo k první formě manželství, tzv. manželství skupinovému, které však mělo zejména funkci sexuální. Jednalo se o tzv. endogamii, tedy pravidlo, prikazující uzavírat sňatky jedině mezi členy téhož rodu.¹

Postupným vývojem výrobních nástrojů se produktivita práce lidí zvyšovala a poměrně početné rody, se začaly rozpadat na menší skupiny, složené pouze z několika pokolení příbuzných. Došlo tak k přechodu z manželství skupinového endogamního k manželství skupinovému exogamnímu. Manželi se tak stávali příslušníci rozdílných rodů. Takovéto sňatky měly nejčastěji krátkodobější charakter a jednotliví manželé mohli měnit své partnery podle uvážení. Problém takového formátu společnosti je ten, že nikdy není jistý otec dítěte, ale pouze matka. Právě proto jediný rozhodující faktor pro určení příbuzenských vztahů a rodové příslušnosti byla ženská rodová linie. Jak uvádí Jiří Klobouch: „*Původní rody jsou tedy kolektivy osob pokrevně spřízněných v ženské linii. Dochází tedy k principu matrilineárnímu, kdy děti náleží rodu své matky a tzv. avunkulátu, tedy principu, kdy nejbližší mužský příbuzný dítěti je matky bratr.*“²

Jak lze usuzovat, původní skupinová manželství měla velice volnou formu a nelze o nich mluvit jako o manželství v dnešním smyslu. Proces uzavírání, ale zároveň i ukončování manželství tedy spočíval pouze na domluvě jednotlivých partnerů, o žádných procesních nárocích nelze mluvit.

Vedle skupinového manželství, začalo být čím dál tím častější párové manželství, jako následek potřeby dokonalejší formy organizace společnosti a zvykových pravidel, která čím dál tím více omezovala manželský styk mezi různými skupinami. Původní párové manželství bylo matrilokální, kdy muž – manžel přicházel žít do rodu své manželky. I nadále však bylo uzavírání sňatku volné a snadno rozvazatelné, pouze na bázi vzájemné náklonosti.³

¹ KLABOUCH, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Vydání I. Praha: Orbis, 1962. Populární právnická knihovna, s. 12 – 13.

² Tamtéž, s. 14 – 15.

³ Tamtéž, s. 15 – 16.

Zlom přišel s vývojem výrobních sil a vznikem zemědělství, obchodu a otroctví. Role muže ve společnosti vzrostla, zejména díky lepší fyzické síle, která byla potřeba k intenzivnímu zemědělství, jako nové formě obživy. Bohatství přestalo být společné rodové a začali ho nabývat muži pro sebe. Párové manželství a s tím spojená monogamie, začalo mít větší význam, jelikož muž tak mohl vědět o svých potomcích a mít samozřejmý zájem na tom, aby jeho majetek přešel na ně. Matriarchát tak byl postupně přeměněn na patriarchát, jak bylo zvykem na několik dalších tisíciletí a vznik manželství párového patrilokálního, kdy žena přecházela do rodu muže.⁴

Existence soukromého vlastnictví a monogamie (ačkoli vztahující se primárně na ženy) postupně vedla ke vzniku samostatné hospodařící jednotky, kterou je malá, individualizovaná rodina, sestávající pouze z manželského páru a dětí pod nadvládou otce rodiny. Pevnější pouto mezi mužem a ženou přineslo první nároky a tradice spojené se vznikem párového manželství. Mezi takovéto zvyky patřilo například zaplacení kupní částky rodičům snoubenky, či její únos, jako tomu bylo například i u Slovanů (viz 1.2).⁵

1.2. Manželství u Slovanů

Slované byli rozšířeni po velké části Evropy a lze je rozdělit na Slovany Východní (dnešní Rusové, Ukrajinci či Bělorusové), Jižní (např. dnešní Bulhaři či Chorvati) a na Slovany západní (dnešní Češi, Slováci či Poláci).⁶ Stejně jako jednotlivé skupiny a podskupiny Slovanů uznávaly jiné variace pohanských Bohů, tak i tradice spojené s uzavíráním manželství byly rozdílné, ačkoli o této problematice je pouze málo zpráv, zejména kvůli absenci předkřesťanských právních pramenů.

Původní formy slovanského soužití byly na základě skupinového rodového principu, nazývaného „*snochačestvo*“ či „*druga*“⁷.

Podrobnější výklad slovanských zvyků spojených s uzavíráním manželství přináší Ján Komorovský v knize *Tradičná svatba u Slovanov*. První předpoklad k uzavření svatby byl věk spojený s dosažením pohlavní zralosti, ale i například s možností dívky poskytnout věno. Stanovení takového věku byla věcí určenou zřejmě

⁴ Tamtéž, s. 17 – 18.

⁵ Tamtéž, s. 19 – 20.

⁶ NĚMEC, Václav, SURÝ, Jan (ed.). *Slované*. Online. Dějepis.com. Dostupné z: https://www.dejepis.com/ucebnice/slovane/#Vychodni_Slovane. [cit. 2023-11-09].

⁷ JANČÍKOVÁ, Eva. *Historie svateb od nejstarších dob po současnost*. Praha: Epoque, 2012, 163 stran : ilustrace ; 22 cm + errata. ISBN 978-80-7425-143-6.

místní zvyklostí a Komorovský uvádí dlouho řadu rozličných věkových hranic u jednotlivých slovanských skupin.⁸

Mezi klasickou formu uzavření manželství mezi Slovy patří únos, který měl dokonce tři různé formy. Prvním a původním z nich byl únos násilný, kdy ženich ukradl svou budoucí nevěstu bez souhlasu jejího či její rodiny. Byl to klasický případ, kdy se chudší muž mohl přiznít do bohatší rodiny, avšak násilný únos byl postupem času omezován a zakazován, a stal se přežitkem, který se s kristianizací stal i překážkou zabraňující uzavřít sňatek. Druhou variantou únosu bylo odvedení dívky s jejím souhlasem. To připadalo v úvahu, když se oba partneři měli rádi a rodina nevěsty dívku jejímu milému nechtěla vydat. Třetí, dle Komorovského nejrozšířenější způsob únosu byl fingovaný únos. Jemu předcházela dohoda mezi rodiči snoubence a snoubenky, kterou se rodiče dívky vyhnuly placení často nákladné svatby, jelikož v případě únosu neměli rodiče nevěsty povinnost věno poskytnout.⁹

Mimořádný způsob uzavření manželství bylo takzvané „*odběhnutí*“ dívky do domu ženichových rodičů proti vůli svých rodičů, často nazývané „*únos bez únosu*“.¹⁰

Co se týče únosu, ten sám o sobě symbolizoval uzavření manželství a podle druhu únosu s ním byly spojeny různé tradice, zejména imitování násilí a boj o nevěstu, symbolizující odloučení nevěsty od své původní rodiny a jistou připomínku původních násilných únosů.¹¹

Již nenásilná forma, jak získat ruku ženy, byla koupě nevěsty. Není zcela jisté, jestli placená cena otcovi nevěsty představovala jistý závdavek, který zabezpečoval plnění manželských povinností, částku, která měla zabezpečit ženu v případě rozluky či, jak také uvádí Komorovský, o náhradu za ztrátu panenství. Výše ceny odrážela plodnost, zdraví a fyzickou sílu ženy. Jestliže muž nemohl zaplatit stanovenou cenu, měl možnost si kupní cenu ženy odpracovat v domě jejího otce.¹²

Překážky zabraňující uzavřít manželství se u jednotlivých slovanských skupin lišily. U některých skupin byla překážka příbuzenský vztah, ne však všude a contrario Práva pražských biskupů z roku 992 (viz 1.3). Další překážky byly často sociálně hospodářského významu, například rozdílné majetkové poměry, ale také rozdílné náboženství. Poměrně specifickou překážkou bylo zachování věkového pořadí potomků.

⁸ KOMOROVSKÝ, Ján. *Tradiční svatba u Slovanov*. Zvolen: Sol Noctis, 553 stran, ilustrace, fotografie. ISBN 978-80-99977-18-2, s. 93 – 98.

⁹ Tamtéž, s. 103 – 112.

¹⁰ Tamtéž, s. 113 – 116.

¹¹ Tamtéž, s. 103 – 112.

¹² Tamtéž, s. 137 – 146.

Mladší sourozenec tak nemohl vstoupit do manželství, dokud do něj nevstoupili všichni sourozenci starší. Překážkou se postupně stal i výše zmiňovaný násilný únos.¹³

Když už si oba partneři byli zaslíbeni, následovaly zásnuby. Ty měly v rozdílných slovanských tradicích jak klasickou podobu předání prstenů, ale také například podobu obřadu, kdy oba snoubenci třikrát obešli stůl, na kterém byl položen chléb, a nakonec si nad ním podali ruce, ve znamení založení společného soužití. V předvečer svatby se pak často konaly dívčí a mládenecká rozloučení se svobodným životem, ale také obřadní koupele, symbolizující očištění před vstupem do manželství.¹⁴

Klasický slovanský obyčejový svatební obřad následoval po tom, co si ženich v průvodu došel pro svou snoubenku do domu jejích rodičů. Vůle vstoupit do společného manželského svazku pak spočívala ve spojení či svázání rukou manželů, případně ve výměně prstenů. V rámci obřadu byly také prováděny různé magické úkony, zejména jako ochrana novomanželů před démonickými silami a zajištění hojnosti. Patřil k nim například zvyk otáčení ženicha a nevěsty po ose slunce, kdy se oba drželi za pravé ruce a otáčeli se okolo sebe. S postupným nástupem křesťanských tradic na tento obyčejový svatební obřad následoval přesun do kostela a uzavření manželství před knězem (viz 1.3).¹⁵ Obecně však lze konstatovat, že počátky a konce jednotlivých slovanských tradic, tedy i těch spojených s uzavíráním manželství, lze jen velmi těžce časově určit a některé přetrvávaly až do nedávna, zejména na vesnicích.¹⁶

1.3. Vznik církevního sňatku

Počátky křesťanství jsou na našem území spojeny zejména s příchodem Konstantina a Metoděje roku 863 či 864, avšak již předtím, okolo roku 831 došlo ke křtu velkomoravského knížete Mojmíra I. Nahradit slovanské tradice křesťanskými však trvalo ještě několik následujících století. Nahrazeny musely být také tradice spojené s manželstvím a jeho uzavíráním. V dobách kristianizace také již máme právní předpisy, týkající se manželského práva, proto lze daleko lépe jednotlivé formy a jejich vývojové změny sledovat a popsat. Prvním takovým domácím předpisem jsou Práva pražských biskupů z roku 992 Boleslava II adresovaná biskupu Vojtěchovi, podle kterého má biskup rozloučit ta manželství, o nichž zjistí, že byla proti svatému zákonu uzavřena

¹³ Tamtéž, s. 147 – 150.

¹⁴ Tamtéž, s. 179 -183.

¹⁵ Tamtéž, s. 271 – 324.

¹⁶ Tamtéž, s. 117 – 120.

mezi příbuznými, čímž vznikla pro všechny následující sňatky překážka uzavření manželství mezi příbuznými.¹⁷

Na Práva pražských biskupů navázala Dekreta Břetislavova z roku 1039. Kniže Břetislav tím „výslovně vyhlásil základní zásady manželství, tedy monogamii a nerozlučitelnost a rozhodování manželských sporů při tom bylo svěřeno církevním soudům.“¹⁸ Dekreta směřovala zejména k nahrazení a vymýcení pohanských manželských tradic.¹⁹

Úprava uzavírání manželství byla díky tomu, že byla vložena do rukou církve, totožná pro celou křesťanskou společnost v našich zemích, lze tedy říct téměř pro celou tehdejší tuzemskou společnost vyjma Židů.²⁰

Až na 4. lateránském sněmu roku 1215 svolaném Innocencem III. byla normalizována základní obecná pravidla uzavírání manželství, jako zákaz sňatků tajných, povinné předchozí opakované ohlášení budoucího sňatku v kostele za účelem odhalení překážek manželství či povinné zasnuby. Manželství bylo bráno jako svátost a smlouva mezi manžely a Bohem.²¹

Reformace se nijak nepromítla na úpravě uzavírání manželství, pouze rozšířila instituce řešící manželské právo o husitské konzistoře a následně i orgány jiných dalších reformovaných církví, pro své věřící. Manželství tak bylo uzavíráno i před zástupci jiných církví než před katolickým knězem.²²

Církev slavnostně potvrdila a konkretizovala způsob uzavírání manželství na 24. zasedání Tridentského koncilu dne 11.11.1563, přijetím Dekretu o svátosti manželství. Jak v dekretu stojí: „*A ty, kdo by se pokusili uzavřít manželství jinak než za přítomnosti faráře (nebo jiného kněze se souhlasem faráře samého či ordináře) a dvěma či třemi svědky, činí svatá synoda k takovému sňatku zcela nezpůsobilými (inhábiles) a rozhoduje, že takovéto manželské smlouvy jsou neplatné a nicotné, jak je i tímto dekretem zneplatňuje a anuluje.*“ Toto ustanovení tak zneplatňuje všechny budoucí sňatky, které nedodrží ustanovenou „tridentskou“ formu uzavírání manželství. Kromě snahy nastavit jednu správnou formu uzavírání manželství, lze v tomto ustanovení najít snahu definitivně vymýtit tajné sňatky (a zabránit tzv. klandestinním manželstvím),

¹⁷ KNOLL, Vilém, Karel SCHELLE a Ladislav VOJÁČEK. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, 1 online zdroj (694 stran). ISBN 978-80-7380-575-3, s. 148 – 149.

¹⁸ Tamtéž, s. 149.

¹⁹ Tamtéž, s. 148.

²⁰ Tamtéž, s. 151.

²¹ Tamtéž, 149 – 150.

²² Tamtéž, s. 151.

kteřá i pŕes pŕedchozÍ zÁkazy a tresty byla stÁle uzavÍřána. DÁle Dekret upravuje formu uzavÍřání manŕelstvÍ skrze institut veřejnÉho ohlařovÁnÍ budoucÍho sňatku tŕi po sobě jdoucí mše. Na tyto ohlařky mohl kdokoli reagovat a uplatňovat zÁkonnÉ pŕekÁŕky. Jestliže ani po tŕetÍ ohlařce nikdo pŕekÁŕku nevznesl, pŕikrořilo se k sňatku pŕed tvÁřÍ cÍrkve. Tehdy farÁř, po dotazu muže a ženy a po jejich vzÁjemném souhlasu, řekl: „*Spojuji vÁs v manŕelstvÍ ve jménu Otce i Syna i Duchu svatého' nebo ať pouŕiže jiných slov podle obvyklÉho ritu kaŕdÉ z provinciÍ.*“ Dekret o svátosti manŕelstvÍ tak byl klÍčovÝ zejmÉna kvŕuli pŕedepsané formě uzavÍřání manŕelstvÍ, ustanovenÍ neplatnosti jiných forem uzavŕení manŕelstvÍ, vĕtřÍ pŕÁvnÍ jistotě v manŕelských vztazích a posÍlenÍ principu monogamie.²³

SprÁvnÁ forma uzavÍřání kŕeřtÁnskÉho sňatku byl sňatek cÍrkevní a veřejný. Jako pŕvní se mezi rodinami vyřeřily majetkovÉ zÁleŕitosti, po ěmž následovaly zÁsnuby, kteřé měly formu ústnÍho ěestného slibu vstoupit do manŕelstvÍ, pŕednesenÉho pŕed svĕdky. Následně bylo potŕeba budoucí sňatek ohlÁsit v kostele, aby kdokoli mohl nahlÁsit pŕÍpadnÉ pŕekÁŕky zabŕaňujÍcí vzniku sňatku, tzv. impedimenta. Tyto pŕekÁŕky můžeme dĕlit na zÁsadnÍ, kteřé zpŕosobovaly neplatnost manŕelstvÍ a méně zÁvaŕnÉ, kteřé zpŕosobovaly pouze nedovolený sňatek, zhojitelný papeŕskou vyjÍmkou tzv. dispensem. Mezi zÁsadnÍ pŕekÁŕky patŕil blÍzký pŕÍbuzenský vztah, trvajÍcí sňatek, impotence a nedostatek vĕku. Tyto pŕekÁŕky jsou v pŕímém rozporu proti zÁkladním zÁsadám cÍrkevního sňatku, proti kteřým se cÍrkev vymezovala jiŕ jak v PrÁvech pŕaŕským biskupŕm, tak Dekretech Bŕetislavovým. Jestliže nebyla zjiřtĕna ěi zhojena ŕÁdnÁ z pŕekÁŕek, snoubenci na pŕahu kostela znovu sloŕili svŕj slib, na dŕkaz dobrovolnosti vstupu do manŕelstvÍ. Následně byli snoubenci oddáni bĕhem svatebnÍ mše.²⁴

Jak jsem jiŕ zmiňoval, vedle veřejných sňatkŕ vřak stÁle pŕeŕivaly sňatky soukromÉ. DochÁzelo k nim tajně, bez ŕěasti knĕze, a to na zÁkladě prohlÁření snoubencŕ o vzÁjemném zaslÍbenÍ. Samotný rituál mohl mít mnoho podob, jako napŕÍklad vzÁjemné nandání pŕstenŕ, sloŕení slibu ěi polibek. Uzavŕení manŕelstvÍ mohlo také probÍhat za pŕítomnosti svĕdkŕ, ale i bez jejich pŕítomnosti. O pŕÁvnÍ existenci tajných sňatkŕ rozhodovaly cÍrkevní soudy. K uznání stařilo prohlÁření svĕdkŕ, jestliže vřak sňatek probĕhl bez jejich pŕítomnosti, postařilo soudu prohlÁření

²³ HRDINA, JUDr. Ignác Antonín. REVUE 11 3/1998. *Tridentský dekret Tametsi*.

²⁴ KNOLL, Vilém, Karel SCHELLE a Ladislav VOJÁĀEK. *Āeské pŕÁvnÍ dĕjiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: VydavatelstvÍ a nakladatelstvÍ Aleř Āenĕk, 2016, 1 online zdroj (694 stran). ISBN 978-80-7380-575-3, s.149 – 150.

obou manželů. A contrario, jestliže jeden z manželů sňatek popřel, sňatek neměl právní účinky. Popřít ho však nešlo, když spolu oba partneři prokazatelně žili. Na uznání existence tajného sňatku následoval mandatorní příkaz k veřejnému sňatku. Nedodržení příkazu mělo tvrdé sankce, od neplatnosti sňatku po exkomunikaci. Tajné sňatky byly definitivně zakázány až tridentským koncilem.²⁵

Postupně od konce 16. století docházelo ke zjednodušení celého procesu, kdy se rituál skládal z přísahy snoubenců o neexistenci překážek, vyjádření souhlasu vstoupit do manželství, vzájemného slibu, stvrzení manželství knězem, kropení svěcenou vodou a výměnou prstenů.²⁶

1.4. Změny Marie Terezie a Josefa druhého

Dalším důležitým obdobím změn v rámci uzavírání manželství byla vláda císařovny Marie Terezie a jejího následovníka Josefa II. Toto období je klíčové v tom ohledu, že se jedná o první zásahy státu do manželského práva. Prvním takovým zásahem a předzvěstí změn v následujících letech bylo Tereziánské nařízení ze dne 12. dubna 1753 o zasnoubení a manželství osob nezletilých a nařízení ze dne 8. května 1756 o zasnoubení a manželství vojenských důstojníků.²⁷

K velkým změnám došlo následně za vlády císaře Josefa II. vydáním Tolerančního patentu 13. října 1781 a následně manželským patentem Josefa II. číslo 117/1783 sbírky zákonů. Náboženská svoboda, stanovená Tolerančním patentem, přinesla potřebu změny jistých oblastí rodinného práva. Evangelíci a katolíci spolu mohli uzavřít manželství, což předtím nebylo možné. Zásnuby nadále nebyly závazné. Oblast manželských sporů byla svěřena státním soudům a císař si pro sebe nárokoval i budoucí úpravu manželských poměrů, i když i nadále zůstávala obligatorní forma sňatku forma církevní, a proto byl přebrán do josefínského úpravu primárně církevní pohled na sňatek a manželství. Úprava obsahovala rozdílnou úpravu pro příslušníky jednotlivých církví. Patenty však nedostatečně stanovily hranice mezi pravomocemi církevních a státních institucí.²⁸

V rámci katolické úpravy vznikaly problémy zejména v oblasti překážek manželství, které sice byly primárně přebrány i do nové úpravy, avšak státní a církevní

²⁵ Tamtéž, s. 150.

²⁶ Tamtéž.

²⁷ SCHELLE, Karel, Jaromír TAUCHEN a Renata VESELÁ. *Rodinné kodexy*. Brno: KEY Publishing, 2010. ISBN 978-80-7418-082-8, s.8

²⁸ Tamtéž, s.9.

úprava se plně nekryla, proto kněží mohli být vystaveni situacím, kdy měli oddat pár, který splňoval podmínky státní, ale už ne církevní a naopak.²⁹

Speciální úpravu měli Židé, jelikož na ně se patenty nevztahovaly a židovské církvi bylo povoleno stanovit si jinak překážku uzavření manželství příbuzenství a švagrovství.³⁰

1.5. Všeobecný občanský zákoník 1811

Práce na komplexní úpravě občanského, a tedy i rodinného práva pokračovala následující roky. Roku 1786 vyšel Všeobecný občanský zákoník, který však novou úpravu v oblasti uzavírání manželství nepřinesl, pouze v sobě obsahoval úpravu z josefínských patentů. Kodifikační práce i nadále pokračovaly a tak 1.1. 1812 vyšel Všeobecný zákoník občanský („*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch*“), který zajistil nejen pro oblast rodinného práva na delší dobu poměrnou stabilitu. V dílu prvním hlavě druhé pak bylo upraveno právo manželské, které ačkoli vycházelo z kanonické tradice, bylo nyní plně upravováno a vynucováno státem.³¹

1.5.1. Překážky manželství v ABGB

Manželství bylo uzavíráno na základě občanské smlouvy, kterou mohl uzavřít každý, komu nebránila nějaká zákonná překážka (tzv. snubní svoboda). Základní překážky manželství byly rozděleny na nedostatky přivolení, na nemohoucnost k přivolení, což se týkalo například osob nezletilých zuřivých, šílených či blbých, a na nedostatek skutečného přivolení, ve smyslu nátlaku či omylu.³²

V § 60-68 jsou dále jmenovány nedostatky mohoucnosti k účelu, a to nedostatky fyzické či mravní. Za fyzickou nemohoucnost byla považována „*Trvalá nemohoucnost konati manželskou povinnost jest překážkou manželství, byla-li tu již v době sjednání manželské smlouvy.*“³³ Morální nemohoucnost pak nastala následkem odsouzení k těžkému kriminálnímu trestu, kdy trestanec nemohl od vyhlášení trestního rozsudku po dobu výkonu trestu sňatek uzavřít. Stejně tak nemohla uzavřít manželství osoba, co již ve stavu manželství byla nebo osoba v následku svěcení či v následku složení

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Tamtéž.

³¹ SCHELLE, Karel, Jaromír TAUCHEN a Renata VESELÁ. *Rodinné kodexy*. Brno: KEY Publishing, 2010. ISBN 978-80-7418-082-8, s. 9-10.

³² VESELÁ, Renata. *Vývoj rodinného práva do roku 1938*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, 12 s. ISBN 80-210-0794-X, s.7.

³³ Zákon č. 946/1811 s. z. s. *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch* (Všeobecný občanský zákoník – ABGB) § 60.

obdobného slibu. Dále také křesťané nemohli uzavírat sňatky s osobami rozdílného vyznání víry, ačkoli v rámci rozdílných křesťanských církví ano. Osoby příbuzné spolu nemohli uzavřít manželství, přičemž definici těchto osob obsahoval přímo § 65: „Mezi příbuznými v řadě vzestupné a sestupné; mezi plnorodnými a polorodnými sourozenci; mezi dětmi sourozenců; jakož i se sourozenci rodičů.“³⁴ V porovnání se současností a § 675 NOZ je tak tento výčet širší, zejména větším vlivem církve na tehdejší úpravu. Stejně tak nemohli sňatek uzavřít osoby sešvagřené, tedy: „muž nemůže uzavřít manželství s příbuznými své manželky, uvedenými v § 65, a manželka s příbuznými svého muže tamtéž uvedenými.“³⁵

Ustanovení § 67 a § 68 pak přináší dvě překážky z dnešního pohledu netypické, a to překážku z důvodu cizoložství, kdy osoby, které se spolu prokazatelně dopustily cizoložství, nemohly následně pod hrozbou neplatnosti uzavřít manželství (ale pouze, když bylo prokázáno před uzavřením manželství), anebo pro zavraždění manžela, jestliže dvě osoby, pod slibem následného sňatku, zavraždily (ale i když k vraždě nakonec skutečně nedošlo) manžela či manželku jedné z osob.³⁶

Poslední oblastí překážek manželství je pro nedostatek podstatných obřadností, což obnášelo ohlášky a slavnostně prohlášené přivolení. Požadavek opakovaného ohlášení nadcházející svatby v místě obvyklého církevního shromáždění farnosti každého z manželů je typický po celou dobu existence církevních sňatků, ABGB ho tudíž také přebíral a upravil konkrétní podmínky ohlášek.³⁷

Slavnostní prohlášení přivolení v sobě obsahovalo požadavek na řádnou oddávající osobu, případně jejího zástupce (za přítomnosti dvou svědků), určenou dle náboženství manželů. Jestliže do manželství vstupoval katolík a nekatolík, muselo být prohlášení učiněno před zástupcem katolické církve, a to za přítomnosti dvou svědků. ABGB také stanovil možnost ustanovit zástupce - plnomocníka jednoho z manželů, který mohl vykonat přivolení za zastoupeného, a to na základě plné moci, v které byla jasně určena osoba, s kterou má být manželství uzavřeno, a povolení zemské správy. Oddávající musel následně sňatek zapsat do knihy závadvků, jako trvalý důkaz uzavření manželství.³⁸

³⁴ Tamtéž, § 65.

³⁵ Tamtéž, § 60 - § 66.

³⁶ Tamtéž, § 67 - § 68.

³⁷ Tamtéž § 70 – 74.

³⁸ Tamtéž, §75 – 82.

ABGB umožňoval, aby zemská správa na žádost budoucích manželů z důležitých důvodů prominula v individuálních případech konkrétní překážku manželství. Jestliže určitá překážka, do té doby neznámá, vyšla najevo až po uzavření manželství, manželé mohli žádat o prominutí skrze své duchovní správce, přičemž jejich jména zemské správě nebyla sdělena. Konkrétně zmíněné překážka, kterou lze prominout i jiným způsobem, je podmínka ohlášek. Druhou a třetí ohlášku mohly odpustit krajské úřady, jestliže nebylo zemské správy. Jestliže bylo prokázáno nebezpečí blízké smrti jednoho z partnerů, mohla zemská správa, krajský úřad, případně i místní vrchnost odpustit ohlášky všechny, oba partneři však museli neexistenci jim známé překážky manželství přísězně potvrdit. Obdobně bylo možné odpustit ohlášky osobám, u kterých se mělo za to, že spolu manželství již uzavřely, ačkoli tomu tak nebylo. I v tomto případě mohl za partnery o prominutí anonymně žádat zemskou správu jejich duchovní správce.³⁹

I ABGB rozlišoval neplatnost manželství na ta, která měla být vyšetřena z moci úřední, konkrétně z důvodů překážek manželství v případech § 56, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 75 a 119, a na ostatní, kterých se musely dovolat samy osoby, které byly takovým uzavřeným manželstvím zkráceny na svých manželských právech. Neplatnosti manželství se však mohl dovolat jen ten manžel, který byl nevinný, tedy nevěděl o své či partnerově překážce (korespondující s právní zásadou „*Nikdo se nemůže dovolávat svého nezákonného jednání*“). Na manželství se však mělo pohlížet jako na platné, a proto pokud to bylo možné, překážka měla být primárně zhojena a pouze pokud to možné nebylo, mělo být manželství prohlášeno za neplatné. Důvody neplatnosti manželství však měly být vždy řádně prošetřeny, buď stanoveným fiskálním úřadem či tzv. rozšafným mužem, dá se tedy předpokládat, že šlo o nějakého pověřeného úředníka či rozhodce.⁴⁰

Speciálním důvodem pro neplatnost manželství je pak z důvodu předešlé a stálé nemohoucnosti jednoho z manželů konat manželskou povinnost. K tomu však zákon povolává znalce, lékaře či porodní báby, aby požadavek předešlosti a trvalosti posoudili. Nelze-li to s jistotou potvrdit ani vyvrátit, manželé spolu museli po dobu jednoho roku nadále žít a až pak, jestliže nemohoucnost přetrvávala, bylo manželství prohlášeno za neplatné.⁴¹

³⁹ Tamtéž, § 83–88.

⁴⁰ Tamtéž, § 94-99.

⁴¹ Tamtéž, § 100-102.

Neplatnost měla za důsledek navrácení všeho do původního stavu před uzavřením neplatného manželství. Navíc poškozená strana, tedy strana, která jednala bez vinny a překážka jejího partnera jí byla zamlčena, měla nárok na odškodnění. Jestliže za trvání neplatného manželství byly zplozeny děti, postupovalo se podle ustanovení v hlavě o povinnostech rodičů.⁴²

1.5.2. Speciální židovská úprava v ABGB

Speciální úpravu pak měli z důvodu jiného náboženského vyznání Židé, pro které byly stanoveny konkrétní výjimky ze zákona. Snoubenci museli žádat o svolení ke sňatku krajské úřady, příbuzní, kteří společně nemohou uzavřít manželství byli taktéž definováni rozdílně, stejně jako osoby sešvagřené, které si manžel po rozvodu nemohl vzít, v obojím případě se jednalo o užší výčet osob. Zbylé výjimky jsou spíše než rozdílná pravidla pouze převedení obecných právních norem z křesťanství na judaismus, tedy, že manželství bylo uzavíráno před rabínem či učitelem náboženství, a to po řádných ohláškách v synagoze nebo společné modlitebně, případně na místním úřadě, tři po sobě jdoucí sobotní či sváteční dny. Ustanovení o neplatnosti či možnosti prominutí ohlášek platilo obdobně i pro Židy, stejně jako povinnost oddávajícího zapsat sňatek do knihy sňatků.⁴³

1.6. Vývoj v 19. století

Rozpory mezi státní a katolickou úpravou manželského práva pokračovaly i nadále ve století devatenáctém. Ačkoli původně josefínská úprava řešila střet obou úprav ve prospěch státu, v průběhu 19. století docházelo postupně k odklonu od této ideje a ústupkům vůči církvi. Pro lepší jasnost situace byl vydán roku 1819 císařský patent o řízení ve věcech manželských, čímž byla soudům jasně svěřena pravomoc ve věcech manželských, tím však boj státu a církve neskončil.⁴⁴

Na základě apelace papeže na císaře Františka na osobním jednání v Římě došlo k přehodnocení císařových úvah. Následně mohli duchovní odmítnout uzavřít sňatek z důvodu sice státem neuznané, ale kanonicky platné překážky manželství. Stejně tak byly považovány za platné ty sňatky, které duchovní uzavřeli i přes to, že jim bránila překážka světská. Vytvořena byla také nová překážka manželství, tzv. překážka

⁴² Tamtéž, §102 a §1265.

⁴³ Tamtéž §123 – 131.

⁴⁴ SCHELLE, Karel, Jaromír TAUCHEN a Renata VESELÁ. *Rodinné kodexy*. Brno: KEY Publishing, 2010. ISBN 978-80-7418-082-8, s.11.

katolicismu. Jestliže došlo k rozluce smíšeného manželství (manželstvím katolickým rozluka povolena nebyla⁴⁵), mohla znovu uzavřít sňatek pouze osoba evangelická. Katolický manžel se mohl provdat znovu až v případě, že původní manžel zemřel, jelikož v očích církve se i nadále považoval za osobu ženatou.⁴⁶

Smíšené manželství bylo problematickým tématem i nadále a bylo řešeno následně i za Metternichovy vlády roku 1841 uznáním papežské instrukce. Na základě tohoto papežského aktu pak následně kněží měli přemlouvat snoubence ze smíšených párů, aby do sňatku nevstupovali, při neúspěchu pak oddat pár jen se souhlasem evangelické církve, že evangelický manžel neodvede toho svého partnera od katolické církve, a že budou své děti vychovávat katolicky. V případě, že se tomu tak nestalo, neprobíhal takový to sňatek podle klasických kanonických obřadů, ale byl pouze zapsán do knihy sňatků.⁴⁷

Významným zásahem do tehdejšího uspořádání rodinného práva byl konkordát ze dne 18. srpna 1855, kterým byla přenesena všechna působnost manželských věcí do rukou církevních soudů, pro které byla stanovena vlastní pravidla kanonického manželského práva. Státu byla pouze svěřena působnost ve věcech občanských sňatků, císařským patentem č. 185 ze dne 8. října 1857 však byla zrušena platnost ABGB ve věcech manželských pro katolíky. Na základě císařského patentu č. 185 pak byly zřízeny speciální diecézní konzistorní soudy, které rozhodovaly na základě kanonického práva o platnosti manželství. Jmenovány byly příslušnými biskupy a odvolací instancí byli arcibiskupové, následně případně samotný papež. Stát i nadále hrozil trestními sankcemi v oblasti manželského práva, tyto sankce však neměly žádný faktický důsledek na platnost manželství. Nesrovnalosti mezi světskými a kanonickými překážkami byly řešeny primárně doporučením duchovního, aby snoubenci od sňatku upustili, jestliže však na sňatku i nadále trvali, potřebovali souhlas biskupa.⁴⁸

Tato nová úprava se týkala všech katolických manželství, do čehož patřila i manželství, kde pouze jeden manžel byl katolík, bez ohledu na to, jestli tomu tak bylo v době uzavření sňatku, nebo manžel konvertoval až po jeho uzavření. Pro katolíky tak následoval návrat do doby před josefínské, zejména v procesní rovině (zásada oficiality,

⁴⁵ Zákon č. 946/1811 s. z. s. Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (Všeobecný občanský zákoník – ABGB) § 111.

⁴⁶ SCHELLE, Karel, Jaromír TAUCHEN a Renata VESELÁ. *Rodinné kodexy*. Brno: KEY Publishing, 2010. ISBN 978-80-7418-082-8, s.11.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ Tamtéž, s.11-12.

řízení v latině, hierarchie důkazů), v rovině materiální se jedná zejména o opětovnou závaznost zásnub a jiné vymezení manželských překážek.⁴⁹

Snaha zvrátit tento stav probíhala již od vzniku konkordátu, ale úspěšně se tomu tak stalo až po rakouskouherském vyrovnání. Základní občanská práva 1867 zaručovala náboženskou rovnoprávnost a na jaře 1868 následně došlo ke zrušení politického konsensu k uzavření sňatku. Květnový zákon č. 47 ř. z. obnovil platnost ABGB pro katolíky. Církev sice odmítala uzavírat manželství proti kanonickým pravidlům, stát však zavedl možnost „nouzového“ civilního sňatku, který mohl být uzavřen na okresním hejtmánství, jestliže duchovní nechtěl uzavřít sňatek z důvodu duchovní překážky státem neuznané.⁵⁰

Samotný konkordát byl následně roku 1870 vypovězen papežem, pro jeho porušování rakouským státem. V následujících letech proběhlo několik novelizací a revizí ABGB, rozporuplná situace mezi státem a církví v oblasti uzavírání manželství však pokračovala až do první světové války a rozpadu monarchie.⁵¹

1.7. Změny v první Československé republice

Po vzniku československého státu byly tzv. recepční normou, tedy zákonem č. 11/1918 Sb. převzaty rakouskouherské právní normy včetně práva rodinného. Ihned po recepci však byl zájem reformovat rodinné právo, a tak byl vyhlášen 22. května 1919 Zákon č. 320/1919 Sb., kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství, tzv. Rozlukový zákon. Pro oblast Slovenska a Podkarpatské Rusi, kde byla přebrána úprava uherská, však Rozlukový zákon neplatil v plné šíři, jako například ustanovení o překážkách manželství a rozluce, což přispívalo k matoucímu dualismu úpravy.⁵²

Rozlukový zákon stanovil formu sňatku na civilní a církevní. Civilní sňatek pak byl uzavírán před přednostou politického úřadu okresního/obecního nebo jeho zástupcem, na Slovensku pak před matrikářem. Obdobně jako v předchozí převzaté úpravě bylo potřeba řádně ohlásit budoucí manželství, nově nazývány vyhlášky nikoli ohlášky, a to na okresním, případně obecním úřadě (pověřený politickou správou), na Slovensku opět u matrikáře, a to v obvodu, kde měli snoubenci řádné bydliště. Jestliže měli oba snoubenci řádné bydliště v jiných obvodech, vyhlášky se podávaly v obou

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ Tamtéž, s. 12-13.

⁵¹ Tamtéž, s. 13.

⁵² Tamtéž, s. 13-14.

obvodech. Vyhlášky byly vyvěšeny na úředních deskách příslušných úřadů, a to alespoň po dobu pěti dnů.⁵³

Kromě vyhlášek bylo potřeba k platnosti manželství řádně slavnostně prohlášené přivolení k manželství prohlášené před přednostou okresního/obecního úřadu (či jeho zástupcem), který manželství vyhlásil (na Slovensku opět před matrikářem) a to za přítomnosti dvou svědků a zapisovatele. Stejně jako v ABGB byla možnost nechat se k prohlášení zmocnit.⁵⁴

Jestliže si snoubenci vybrali sňatek církevní, vyhlášky se konaly u příslušného duchovního správce, a to tři po sobě jdoucí bohoslužby. K platnosti manželství však stačilo pouze jedno. Občansky oddaným stranám byla dána možnost následně se podrobit ještě církevním obřadům.⁵⁵

Změnou také prošly překážky manželství. Některé původní překážky z ABGB byly již změněny či zrušeny během 19. století. Rozlukový zákon pak následně některé další redefinoval či zrušil a to zejména skrze § 25, který zrušil překážky v § 63 ABGB - pro svěcení nebo sliby, § 64 ABGB - pro různost náboženství a § 67 ABGB – pro cizoložství. Současně také redefinoval překážku manželství pro švagrovství. Nyní bylo zakázáno vzít si příbuzného svého bývalého manžela v linii přímé a s polorodým/plnorodým sourozencem. Rozlukový zákon pak také rozlišoval, které překážky měly být vyšetřeny z úřední povinnosti (§ 56 ABGB – svolení unesené osoby, § 62 ABGB – pro manželský svazek, § 66 ABGB – pro švagrovství, § 68 ABGB a § 8 Rozlukového zákona – nedostatek přivolení k manželství) a kterých bylo potřeba se dovolat osobou, jež byla ve svých právech zkrácena uzavřením neplatného manželství (všechny ostatní). Politický úřad druhé instance (stolice – župan) pak mohl z důležitých důvodů prominout prominutelnou překážku. Výčet prominutelných překážek v zákoně uveden není, lze však usoudit, že se jednalo například o překážky týkající se vyhlášek, jako tomu bylo v ABGB.⁵⁶

V důvodové zprávě k Rozlukovému zákonu se jeho tvůrci zejména vyjadřují k ustanovení fakultativního civilního sňatku. Původní návrh zákona totiž počítal s obligatorním civilním sňatkem, čímž mělo dojít k jasnému vymezení rozluky státu a církve, a podpoře světské povahy Československé republiky. Navíc přijmutím uherské

⁵³ Zákon č. 320/1919 Sb., kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství, §1 – 7.

⁵⁴ Tamtéž, § 8.

⁵⁵ Tamtéž, § 12.

⁵⁶ Tamtéž § 25.

úpravy byl na Slovensku civilní sňatek již obligatorní, stejně jako v dalších státech, které důvodová zpráva obsahuje, jako ve Francii, Itálii, Belgii atd. Pro odpor katolické církve však právní výbor ponechal i možnost sňatku církevního s příslušnými právními účinky pro vznik manželství. Možnost výběru formy sňatku a neobligatornost církevního požehnání je odůvodněn slovy: „*Ne církevní požehnání činí manželství šťastným, nýbrž mravní hodnota manželů.*“⁵⁷

Po celých dvacet let první republiky probíhaly snahy o novou kodifikaci občanského a tedy i rodinného práva, avšak z důvodů kontroverzní duality právního řádu, ale i rozdílných názorů na to, jestli rodinné právo upravit v rámci samostatného zákona či v rámci nového občanského zákoníku a v neposlední řadě také spory způsobené konzervativními názory na manželství a rodinu ovlivněné náboženskou ideologií, nikdy k takové kodifikaci nedošlo a rodinné právo tak bylo od Rozlukového zákona lehce pozměněno jen dílčími zákony, které se však nijak neprojevíly do způsobu uzavírání sňatku. Kdy by skutečně došlo k nové kodifikaci lze jen těžko odhadovat, jelikož všechny snahy byly ukončeny obsazením českých zemí nacisty a zřízením Protektorátu Čechy a Morava ke dni 16. března 1939.⁵⁸

1.8. Uzavírání manželství za Protektorátu Čechy a Morava

V rámci Protektorátu byly rozlišovány tři okruhy obyvatel. První byli říšští občané, tedy jak původně němečtí občané, tak obyvatelé protektorátu s německou národností, kteří však byli na základě Výnosu vůdce a říšského kancléře ze dne 16.3. 1939 prohlášeni za německé státní příslušníky. Druhou skupinou byli Češi jako občané protektorátu a poslední skupinou pak perzekuované národnosti, které lze nazvat jako „*bezprávé občany.*“⁵⁹

Pro první skupinu platily zákony německé, a to na základě výše zmíněného Výnosu a také následného prováděcího nařízení o použití německého práva na německé státní příslušníky v Protektorátu Čechy a Morava ze dne 20.7. 1939. V oblasti rodinného práva se tak německá úprava použila na ty sňatky, kde byl muž německým státním příslušníkem. Takové manželství muselo být uzavřeno před německým stavovským úředníkem.⁶⁰

⁵⁷ Důvodová zpráva k Rozlukovému zákonu.

⁵⁸ SCHELLE, Karel, Jaromír TAUCHEN a Renata VESELÁ. *Rodinné kodexy*. Brno: KEY Publishing, 2010. ISBN 978-80-7418-082-8, s.14 – 18.

⁵⁹ Tamtéž, s.18 – 19.

⁶⁰ Tamtéž.

Působnost německého práva pak byla následně recipováním Norimberských zákonů přenesena na všechny obyvatele protektorátu, a tak bylo 7.3 1942 vydáno vládní nařízení č. 85 Sb., kterým se vydaly další předpisy o židech a židovských míšencích. Druhý paragraf vládního nařízení zakazoval pod trestem neplatnosti manželství protektorátním příslušníkům uzavírat manželství s osobou s židovských původem, tedy Židem, jako dle vládního nařízení č. 85 osoby, která pochází od nejméně tří podle rasy úplně židovských prarodičů či židovského míšence, tedy osoby, která pochází od jednoho nebo od dvou podle rasy úplně židovských prarodičů. Neplatné bylo také manželství takto uzavřené v cizině. Neplatnost byla vyšetřována z úřední povinnosti. Výjimku mohl udělit pouze ministr vnitra, a to v případě, že se jednalo o židovské míšence protektorátní příslušnosti se dvěma úplně židovskými prarodiči. Neexistenci židovského původu byli povinni snoubenci písemně prohlásit před sňatkovým úřadem, na vyzvání úřadu to i prokázat. Zakázán byl dokonce i mimomanželský pohlavní styk mezi židy a protektorátními příslušníky, kteří nebyli Židé či židovští příslušníci. Dle §10 se tato úprava týkala i osob bez státní příslušnosti, které však měli své bydliště na území Protektorátu či jiném říšském území.⁶¹

Nařízení č. 85 dále v § 8 stanovilo sankce za porušení předcházejících ustanovení. Za porušení § 2, tedy za nedovolené smíšené manželství hrozil „žalář“ v rozmezí od 1 roku do 15 let. Za mimomanželský pohlavní styk mezi židy a protektorátními příslušníky hrozil mužům trest podle okolností, za kterých byl spáchán. Mohlo se jednat o přečin s trestem v podobě tuhého vězení v délce až 5 let, či o zločin s trestní sazbou žaláře⁶² od 1 do 15 let. Ženy za tento čin potrestány být nemohly.⁶³

Drobnou změnu přineslo vládní nařízení z 26. června roku 1941 o příslušnosti biskupů římskokatolické církve při oddavkách č. 292. Nyní vedle faráře mohly být vykonány oddavky biskupem v rámci hranic jeho diecéze.⁶⁴

Dalším právním pramenem, který ovlivnil rodinné právo za Protektorátu bylo nařízení o provedení a doplnění manželského zákona a o sjednocování mezinárodního práva rodinného ze dne 25. října 1941. Pro téma mé práce je relevantní část 1., v níž

⁶¹ Vládní nařízení č. 85/1942 Sb., kterým se vydávají další předpisy o židech a židovských míšencích, §1, §2, §3, §5, §10.

⁶² Dle trestního zákona č. 117/1852 ř.z. byl trest odnětí svobody rozdělen na těžký žalář, žalář, tuhé vězení a vězení, a to podle právní klasifikace, zařazování odsouzených do pracovní činnosti či podmínkách stravování a odívání viz KÝR, Aleš. Historie vězeňství. Vězeňská služba České republiky [online]. [cit. 2023-06-22]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/historie>.

⁶³ Vládní nařízení č. 85/1942 Sb., kterým se vydávají další předpisy o židech a židovských míšencích, § 8.

⁶⁴ SCHELLE, Karel, Jaromír TAUCHEN a Renata VESELÁ. *Rodinné kodexy*. Brno: KEY Publishing, 2010. ISBN 978-80-7418-082-8, s. 20.

byla ustanovena neplatnost manželství, které porušují ustanovení o formě uzavírání manželství v Protektorátu. Část třetí zase inkorporovala do práva protektorátního prvky mezinárodního práva, a to skrze ustanovení obsažená v uvozovacím zákoně německého občanského zákoníku. Pátá část nařízení umožňovala uznávání cizích rozhodnutí týkající se manželství.⁶⁵

1.9. Poválečná úprava do roku 1963

Ústavním dekretem č. 11/1944 (republikovaný vyhláškou č. 30/1945 Sb., o obnovení právního pořádku) byl obnoven právní řád před 30. 9. 1938 a právní předpisy přijaté za „*doby nesvobody*“⁶⁶, tedy i předpisy upravující uzavírání manželství o kterých pojednávám v kapitole 1.8 nadále nebyly součástí československého právního řádu – konkrétně podle čl. 1 písm. a) vyhlášky č. 30/1945 Sb., o obnovení právního pořádku, tři měsíce po počátku účinnosti této vyhlášky, pokud šlo o předpisy práva rodinného.⁶⁷

V rámci změny režimu státu a přijetí ústavního zákona č. 150/1948 Sb. ze dne 9. května 1948 (tedy Ústava 9. května) bylo potřeba vyřešit střet dvou odlišných právních systémů novými kodifikacemi klíčových právních odvětví a to způsobem, který odpovídal novým společenským poměrům při přechodu od kapitalismu ke socialismu. Dne 1. září 1948 tak vznikl zvláštní výbor ministerstva spravedlnosti pro urychlenou kodifikaci. Pro tuto práci klíčovým zákonem pak byl dne 7. prosince 1949 s účinností k 1. lednu 1950 schválen Národním shromážděním zákon č. 265/1949, o právu rodinném.⁶⁸

1.9.1. Zákon č. 265/1949 o právu rodinném

Tento zákon vycházel primárně z pojetí Sovětského rodinného práva a rychlost jeho přípravy souvisela i s tím, že se na něm podílela smíšená Českoslovenko – polská komise. Zákon o právu rodinném je tak velmi podobný s polským „Kodeksem

⁶⁵ VESELÁ, Renata. *ZMĚNY RODINNĚHOPRÁVA ZA PROTEKTORÁTU*. In: Dny práva: Days of Law. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-4990-1. Dostupné také z:

https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/tvorba_prava/Vesela_Renata_1167.pdf.

⁶⁶ „Doba nesvobody je doba ode dne 30. září 1938 do dne 4. května 1945.“ dle § 8 odst. 3 Zákona č. 195/1946 Sb., o použitelnosti předpisů z doby nesvobody.

⁶⁷ KUKLÍK, Jan. *Role ústavního dekretu prezidenta republiky o obnovení právního pořádku při obnově samostatného Československa*. Právník. Ústav státu a práva AV ČR, 2018, 157(18), 837 - 853. ISSN ISSN 0231-6625.

⁶⁸ SCHELLE, Karel, Jaromír TAUCHEN a Renata VESELÁ. *Rodinné kodexy*. Brno: KEY Publishing, 2010. ISBN 978-80-7418-082-8, s. 21 – 22.

rodinný“. ⁶⁹ V rámci tzv. atomizace právního řádu bylo právo rodinné kodifikováno samostatně a došlo jím k jednotné úpravě rodinného práva pro celé Československo.⁷⁰

Dle důvodové zprávy k zákonu o právu rodinném bylo rodinné právo souborem „*zvláštních předpisů, které se podstatně liší od ostatního občanského práva*“⁷¹, a ostatní občanské právo bylo proto upraveno „*občanským kodexem, jehož předmětem jsou majetkové vztahy mezi lidmi*“⁷².

Zákon o právu rodinném obsahoval Preambuli a tři hlavy – manželství, rodiče a děti a poručenství, celkem 91 paragrafů. Prvotní rozdíl byl již v pojetí manželství. Manželství už nebylo smlouvou, nýbrž „*dobrovolné a trvalé životní společenství muže a ženy, založené zákonným způsobem*“⁷³. Tato definice je uvedena jak v Preambuli k zákonu o právu rodinném, ale taktéž v důvodové zprávě k uvedenému zákonu. Socialistické pojetí manželství bylo uzavíráno na základě vzájemné náklonnosti citové, nikoli skrze kapitalistické pojetí manželské smlouvy, které vázalo manžele spíše právně, nikoli fakticky.⁷⁴

Manželství bylo uzavíráno souhlasným prohlášením muže a ženy, a to pouze před místním národním výborem pověřeným vést matriky v obvodu, kde má jeden ze snoubenců bydliště či před jiným národním výborem, to však jen ze závažných příčin.⁷⁵

Obligatoční forma sňatku tak byla pouze forma civilní. Zrušení církevní formy sňatku bylo odůvodněno tak, že stát, aby mohl převzít plnou a ústavou zaručenou ochranu životního sňatku muže a ženy, musí mít vliv na úpravu manželství již od jeho vzniku. Proto museli snoubenci uzavřít manželství před orgánem státní moci. Souhlasným prohlášením snoubenců manželství vzniklo. Souhlasné prohlášení však směřovalo vůči státnímu orgánu, nikoli vůči snoubencům navzájem, což z něj činilo akt správní nikoli civilní. Státním orgánem byl tedy národní výbor pověřený vést matriky, což byly národní výbory definované dle zákona č. 268/1949 Sb., o matrikách. Závažnými příčinami dle § 2 odst. 2 pak mohla být například situace, kdy snoubenka uzavírala sňatek v bydlišti svých nemocných rodičů či branná povinnost muže. Mohlo tak jít o příčiny nezávislé na vůli snoubenců, tak i o příčiny vycházející z mimořádných

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Bělovský, P.: *Rodinné právo*. In Bobek, M., Molek, P., Šimíček, V. (eds.): *Komunistické právo v Československu*. Kapitoly z dějin bezpráví. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 463 a násl.

⁷¹ *Komentář k zákonu o právu rodinném*. III. vydání. Praha: Orbis, 1954, s. 25.

⁷² Tamtéž.

⁷³ Preambule Zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném dle Komentáře k zákonu o právu rodinném. III. vydání. Praha: Orbis, 1954, s. 27.

⁷⁴ *Komentář k zákonu o právu rodinném*. III. vydání. Praha: Orbis, 1954, s. 29.

⁷⁵ Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, §1 a 2.

poměrů snoubenců. Dostatečnou závažnost příčin posuzoval místní národní výbor, u kterého by jinak snoubenci sňatek uzavírali. Tento výbor pak při svolení vydal písemné povolení k uzavření sňatku u jiného národního výboru. Takovýto národní výbor se mohl lišit místně, mohlo však jít i o národní výbor, který nebyl pověřen vedením matrik.⁷⁶

Výjimku dále přinášel § 5, jelikož v případě, že by život jednoho ze snoubenců přímo ohrožen, manželství mohlo být uzavřeno před kterýmkoli místním národním výborem, přičemž snoubenci nemuseli předkládat standardně požadované dokumenty. Nebezpečí smrti následně posuzoval funkcionář místního národního výboru, a to na základě posouzení lékaře či podle obecných zkušeností. Zákon o právu rodinném vycházel z ideje, že by snoubenci neměli kvůli přehnané rigidnosti zákona utrpět újmu proto, že by nebyli schopni kvůli přímému ohrožení života obstarat a předložit potřebné dokumenty. Snoubenci však i nadále museli prohlásit, že jim nejsou známy žádné překážky uzavření manželství.⁷⁷

Snoubenci museli předložit národnímu výboru potřebné doklady a prohlásit, že jim nejsou známy žádné překážky manželství a že jim je znám zdravotní stav svého partnera.⁷⁸

Došlo tedy k zjednodušení procesu uzavírání manželství, a to absencí úpravy vyhlášek, které předcházely uzavírání manželství a umožňovali veřejnosti, aby upozornila na existenci zákonných překážek. Tato úprava byla vyhodnocena jako neúčelná, a tudíž nebyla zahrnuta do nové socialistické úpravy. Snoubenci předkládali výpisy z matriky a další potřebné doklady, jestliže by však mělo dojít v souvislosti s opatřením předkládaného dokladu k těžko překonatelné překážce, mohl být snoubenec této povinnosti zproštěn. Podle prováděcí vyhlášky ministerstva vnitra k matričnímu zákonu, byli snoubenci povinni písemně a společně žádat místní národní výbor o sňatek, k čemuž přikládali rodný list, průkaz o státním občanství a průkaz o bydlišti a rodinném stavu. Kdo uzavíral manželství opakovaně, musel prokázat, že přechází manželství skutečně zaniklo – ať tomu tak bylo z důvodu rozvodu, neplatnosti manželství, smrtí manžela či prohlášením manžela za mrtvého. V odůvodněných případech mohlo stačit čestné prohlášení snoubence.⁷⁹

Manželství bylo uzavíráno veřejně a slavnostně. Toto ustanovení zákona o právu rodinném symbolizovalo vážnost, s kterou socialistický stát pohlížel na institut

⁷⁶ *Komentář k zákonu o právu rodinném*. III. vydání. Praha: Orbis, 1954, s. 28 – 32.

⁷⁷ *Tamtéž*, s. 39 – 41.

⁷⁸ Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, § 3.

⁷⁹ *Komentář k zákonu o právu rodinném*. III. vydání. Praha: Orbis, 1954, s. 32 – 38.

manželství, které nemělo být vyřizováno jako běžná administrativní agenda. S tím souvisela povinnost přítomnosti dvou svědků, taktéž obsažená v § 4. Svědci byli chápáni jako „zástupci veřejnosti“. Veřejnost skrze ně vzala na vědomí uzavření nového manželství. Manželství bylo uzavíráno v úřadovně místního národního výboru. Taková to místnost byla jak veřejnosti dostupná, tak dostatečně slavnostní. Mimo úřadovnu mohlo být manželství uzavřeno pouze ze závažných příčin, jako bylo upoutání jednoho ze snoubenců na lůžko či kapacitní důvody úřadovny.⁸⁰

Manželství mohlo být uzavřeno i zmocněncem, a to ze závažných příčin a na základě plné moci. Tato úprava tak pomáhala řešit situaci například v případě, že jeden ze snoubenců byl v zahraničí, a nemohl se tak sňatku účastnit. Tento institut byl jedním z dalších ústupků státu ve prospěch vzniku manželství, měl však být využíván pouze výjimečně, tudíž byla úprava poměrně přísná. Možnost zasnoubení měl pouze jeden snoubenec (zastoupení obou by bylo a contrario proti požadavku slavnostnosti a vážnosti svatebního aktu) a povolení uzavření manželství tímto způsobem podléhalo povolení místně příslušnému národnímu výboru, čímž byl národní výbor nadřizený národnímu výboru, u kterého snoubenci podali žádost o povolení sňatku. Zmocněncem mohla být jakákoli svéprávná osoba. Plná moc musela být písemná a druhý snoubenec v ní musel být přesně označen – zejména skrze uvedení jména, příjmení, data narození a bydliště. Odvolání plné moci pak bylo účinné pouze tehdy, jestliže se o ní druhý snoubenec dozvěděl před tím, než učinil souhlasné prohlášení.⁸¹

Ačkoli obligatorní byl sňatek občanský, náboženské obřady byly také povoleny – však až po uzavření manželství řádným způsobem, a to i včetně přípravy. Porušením tohoto ustanovení mohlo dojít naplnění skutkové podstaty trestného činu podle § 207 tr. Zák. Náboženské obřady mohly být provedeny jakoukoli církví či náboženskou organizací, která se nepříčila „*lidově demokratickému zřízení*“.⁸²

1.9.1.1. Negativní podmínky platnosti manželství

Zákon dosti zredukoval zákonné překážky uzavření manželství, což byla například ve srovnání s dvoukolejností církevních a státních překážek zejména ve století 19. pro právní jistotu snoubenců příjemná změna, a také upravil jejich teoretický základ. Zákon již totiž nepoužíval pojem zákonných překážek vycházející z kanonického práva,

⁸⁰ Tamtéž s. 38 – 39.

⁸¹ Tamtéž, s. 41 – 43.

⁸² Tamtéž, s. 43 – 44.

nýbrž pojem negativních podmínek platnosti manželství, které měly zaručit, „*aby vznikala pouze taková manželství, která jsou v souladu se společenskými názory na manželství.*“⁸³ Tyto okolnosti nesměly být dány v okamžiku uzavření manželství, jinak platné manželství nemohlo vzniknout. Úzký výčet těchto taxativních podmínek také opakovaně odkazuje na trend socialistické úpravy ve prospěch uzavírání manželství. Zákonné překážky jsou vymezeny v paragrafech 8 – 11 Zákona a můžeme je rozdělit na bigamii, příbuzenský vztah, duševní poruchu a nezletilost, řazené dle společenské důležitosti.⁸⁴

„*Manželství nemůže být uzavřeno se ženatým mužem či vdanou ženou.*“⁸⁵ Zákaz bigamie / ochrana monogamie je zásadou rodinného práva provázející manželské právo již od Dekret Břetislavových (viz kapitola 1.3). Bigamii také předcházela již § 3 Zákona, stanovením povinnosti prokázat zánik manželství starého, při uzavírání manželství nového. Stát v tomto případě vyslovil neplatnost z úřední povinnosti, až na výjimky, kdy dřívější manželství již zaniklo či bude prohlášeno za neplatné. Bigamie byla dokonce trestně stíhána (§ 206 tr. Zák.).⁸⁶

Uzavření manželství mezi příbuznými bylo zakázáno v pokolení přímém, mezi sourozenci (plnorodými i neplnorodými), v přímém pokolení mezi osobami sešvagřenými a mezi osvojitelem a osvojencem. Oproti předchozí úpravě došlo ke zúžení zakázaných příbuzenských vztahů – například manželství mezi bratranci a sestřenicemi či strýci a neteřemi byla povolena. Pojem švagrovství v sobě i nadále obsahoval vztah mezi jedním manželem a příbuzným manžela druhého a podle § 18 švagrovství trvalo i po zániku manželství. Zakázáno bylo však pouze švagrovství přímé – nemohlo dojít k uzavření manželství mezi předkem či potomkem bývalého manžela. Národní výbor však mohl povolit i takový to sňatek, a to ze závažných příčin, které byly posouzeny podle volného uvážení národního výboru. Dokud osvojení trvalo, nesměl uzavřít manželství ani osvojitel s osvojencem, jelikož se jednalo o takový poměr, jaký byl mezi rodičem a dítětem. Neplatnost manželství byla vyslovována z úřední povinnosti – kromě manželství uzavřeného mezi sešvagřenými osobami v přímé linii, tam byla neplatnost vyslovena pouze na žádost jednoho z manželů.⁸⁷

⁸³ Tamtéž, s. 45.

⁸⁴ SCHELLE, Karel, Jaromír TAUCHEN a Renata VESELÁ. *Rodinné kodexy*. Brno: KEY Publishing, 2010. ISBN 978-80-7418-082-8, s. 23.

⁸⁵ Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, § 8 odst. 1.

⁸⁶ *Komentář k zákonu o právu rodinném*. III. vydání. Praha: Orbis, 1954, s. 44 – 47.

⁸⁷ Tamtéž, s. 47 – 51.

Manželství dále nemohly uzavřít osoby s duševní poruchou či nedostatečně duševně vyvinuté, zejména proto, že neposkytovaly dostatečnou záruku, že manželství splní svůj účel, a to zejména tím, že taková osoba si ani významu a účelu manželství nebyla vědoma. Duševní porucha musela být trvalé a nikoli přechodné povahy a mohla být také důvodem pro zbavení svéprávnosti dle tehdejší úpravy občanského práva. Soud však i takovéto manželství na základě vyslechnutí duševně nemocné osoby povolit mohl, konkrétně soud opatrovnický. Osoba musela prokazatelně projevit vůli vstoupit do manželství. Soud následně mohl vyslechnout i druhého snoubence a vyšetřit její psychický stav. Soud sňatek povolil, jestliže duševní stav osoby byl slučitelný s podstatou manželství a mohl sloužit k naplnění jeho účelu. Neplatnost byla vyslovována na návrh jednoho z manželů a mohla být vyslovena pouze tehdy, jestliže duševní porucha trvala již v době uzavření manželství.⁸⁸

Posledním důvodem, pro který nešlo uzavřít manželství byla nezletilost, přičemž nezletilá osoba byla dle občanského zákoníku osoba mladší 18 let. Ani v tomto případě totiž nešlo předpokládat, že nezletilec dosahoval dostatečné duševní a tělesné vyspělosti pro uzavření manželství. Ze závažných příčin mohl opatrovnický soud povolit uzavření manželství nezletilci staršímu šestnácti let. V tom případě nabytí zletilost uzavřením manželství. K možným závažným příčinám uvádí Krajský soud v Olomouci v rozhodnutí 6 Ok 220/51: „*Tělesná a duševní vyspělost není sama o sobě závažnou příčinou, pro kterou lze povolit uzavření manželství nezletilci staršímu 16 let, nýbrž musí zde být ještě další důležité příčiny.*“⁸⁹ Krajský soud v Plzni dále svým rozhodnutím 6 OK 15/52 doplnil: „*Závažnou příčinou povolení sňatku nezletilci nemůže být soukromý hospodářský zájem třetích osob.*“⁹⁰ Tím soudy reagovaly na žádosti snoubenců mladších 18 let, kteří chtěli uzavírat manželství za účelem vedení domácnosti nastávajícího manžela nebo například z důvodů možnosti uzavření manželství se zámožným mužem. Typicky povolený důvod bylo těhotenství snoubenky, viz rozhodnutí krajského soudu v Prešově 5 Ok 244/52.⁹¹

Před opatrovnickým soudem musel být mladiství snoubenec zastoupen svým zákonným zástupcem, který stejně jako nezletilý byl soudem vyslechnut. Neplatnost manželství vyslovil soud z úřední povinnosti či na návrh kteréhokoli z manželů. Jestliže však nezletilý manžel již dosáhl osmnáctého roku života či manželka otěhotněla, došlo

⁸⁸ Tamtéž, s. 51 – 53.

⁸⁹ Rozhodnutí 6 Ok 220/51 Krajského soudu v Olomouci.

⁹⁰ Rozhodnutí 6 OK 15/52 Krajského soudu v Plzni.

⁹¹ *Komentář k zákonu o právu rodinném*. III. vydání. Praha: Orbis, 1954, s. 53 – 60.

ke konvalidaci manželství a k vyslovení neplatnosti manželství nedošlo. Jestliže by manželství uzavřela osoba mladší 16 let, k uzavření manželství nedošlo vůbec.⁹²

Materiálně právní důsledky neplatnosti manželství dále upravovaly § 12 a 13. Manželství nešlo prohlásit za neplatné, jestliže již zaniklo – ať již smrtí jednoho z manželů či rozvodem. Výjimku tvořilo manželství uzavřené již s ženatým mužem či vdanou ženou, stejně tak manželství uzavřené mezi příbuznými. Taková to manželství byla prohlášena za neplatná z úřední povinnosti i po zániku manželství. Zde šlo o dva případy, které rovněž znamenaly trestné činy dle tehdejšího trestního práva, konkrétně o trestný čin bigamie a krvesmilstva (§ 206 a § 242 tr. Zák.). U ostatních případů, jestliže již řízení o neplatnosti řízení bylo zahájeno, avšak manželství již zaniklo smrtí jednoho z manželů, šlo i v tomto případě neplatnost vyslovit. Jestliže zemřel manžel, který podal návrh na řízení o neplatnosti, řízení mohlo pokračovat a neplatnost mohla být vyslovena pouze na žádost potomků zemřelého manžela. Příslušným soudem pro řízení o neplatnosti manželství byl dle § 230 o.s.ř. soud, v jehož obvodu měli manželé společné bydliště. Jestliže manželé společné bydliště neměli, byl příslušný soud určen dle bydliště odpůrce, případně dle bydliště navrhovatele.⁹³

Soud v rozhodnutí o neplatnosti manželství určil, zdali manželé či jeden z manželů nejednal při uzavírání manželství v dobré víře. V dobré víře nebyl ten manžel, který svými osobními poměry způsobil neplatnost manželství. Právní následky výroku soudu o nejednání v dobré víře měly následně dopad na majetkové poměry, obdobně jako výrok o vině na rozvodu – nevinný manžel mohl např. žádat po druhém manželovi částku na uspokojení základních osobních potřeb viz § 34.⁹⁴

Jestliže bylo manželství prohlášeno za neplatné, manželství sice vzniklo, ale bylo považováno za neuzavřené – jednalo se o nevyvratitelnou právní domněnku. O majetkových poměrech manželů a poměru manželů ke společným dětem následně rozhodoval soud, který postupoval přiměřeně podle ustanovení o rozvodu. Toto ustanovení také poskytovalo ochranu například třetím osobám jednajících v dobré víře, které vstoupili do majetkových vztahů s jedním či oběma manžely.⁹⁵

Speciální úpravu pak navíc přinášel zákon č. 59/1952 Sb. - Zákon o uzavírání manželství s cizinci, obsahují pouze dva paragrafy. Jeho význam spočíval v tom, že československý občan mohl uzavřít manželství s cizincem, tedy osobou bez

⁹² Tamtéž.

⁹³ Tamtéž, s. 60 – 62.

⁹⁴ Tamtéž, s. 63 – 64 a Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, § 34.

⁹⁵ *Komentář k zákonu o právu rodinném*. III. vydání. Praha: Orbis, 1954, s. 64 – 66.

československého občanství pouze se souhlasem ministra vnitra, případně jím pověřeného úřadu.⁹⁶

Zákon o právu rodinném prošel celkem třemi novelizacemi, žádná se však nijak výrazně nepromítla do úpravy uzavírání manželství.⁹⁷

1.10. Úprava po roce 1963

Impulsem k vydání nové úpravy rodinného práva a dalších právních odvětví byla nová Ústava 1960 a následovně usnesení Ústředního výboru KSČ z prosince 1960. V případě rodinného práva došlo v podstatě k novele předcházejícího zákona. Za účelem srozumitelnosti zákona pracujícím lidu byla část zákona přeformulována a část obsahující majetkové poměry mezi manžely se stala součástí zákona občanského. Naopak součástí nového rodinného zákona se stala úprava sociálně právní ochrany dítěte. Nový zákon byl vydán pod číslem 94/1963 Sb. jako Zákon o rodině s účinností od 1.4.1964.⁹⁸

1.10.1. Zákon o rodině

Jak již bylo napsáno výše, primárním účelem zákona o rodině bylo zjednodušení a sjednocení rodinného práva v jednom kodexu, přičemž k zásadním změnám došlo pouze v oblasti rozvodů, osvojení dětí a výživném⁹⁹, v oblasti uzavírání manželství však nikoli.

Základní zásady tohoto zákona jsou shrnuty do sedmi článků, přičemž první věta prvního článku zní „*Manželství v naší společnosti spočívá na pevných citových vztazích mezi mužem a ženou*“. Tato věta tak poukazuje na tradiční socialistické pojetí manželství jako trvalého sňatku a nikoli smlouvy mezi manžely. Manželství je bráno jako morální a citová záležitost mezi mužem a ženou.¹⁰⁰

Důležitost manželství pak dále posiluje článek druhý, který uvádí, že „*Rodina založená manželstvím je základním článkem naší společnosti, která všestranně chrání rodinné vztahy*“. Zákonodárci měli zájem na tom, aby k soužití muže a ženy, stejně jako

⁹⁶ Zákon č. 59/1952 Sb., o uzavírání manželství s cizinci.

⁹⁷ SCHELLE, Karel, Jaromír TAUCHEN a Renata VESELÁ. *Rodinné kodexy*. Brno: KEY Publishing, 2010. ISBN 978-80-7418-082-8, s. 26 – 27.

⁹⁸ Tamtéž, s. 27 – 28.

⁹⁹ ELIÁŠ, Josef. *Zákon o rodině: komentář*. Praha: Orbis, 1970, s. 12.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 13 – 14.

zakládání rodiny docházelo formou manželství. Institut nesezdaných partnerů právně zakotven v zákoně o rodině nebyl.¹⁰¹

Obligatorní forma sňatku byla i nadále civilní, náboženský obřad se konat mohl, avšak nebyl povolen před uzavřením manželství,¹⁰² a to pod sankcí neplatnosti manželství. Vykonavatel náboženského manželského obřadu měl povinnost vyžádat si před vykonáním obřadu doklad o tom, že manželství již vzniklo. Jestliže tak neučinil, dopustil se trestného činu porušování zákona o právu rodinném dle § 211 trestního zákona č. 140/1961 Sb., a to i z nedbalosti.¹⁰³

Manželství se uzavíralo „na základě dobrovolného rozhodnutí muže a ženy vytvořit harmonické, pevné a trvalé životní společenství“¹⁰⁴, přičemž před vstupem do manželství měli snoubenci „poznat navzájem své charakterové vlastnosti a svůj zdravotní stav, aby mohli založit manželství, které splní svůj společenský účel“.¹⁰⁵ Právě toto vzájemné poznání tak mělo být předpokladem ke kýženému „harmonickému, pevnému a trvalému životnímu společenství“, a to zejména proto, že dle zákonodárců nejčastějším důvodem rozvratu manželství byly rozdílné představy obou manželů o vzájemných morálních a charakterových hodnotách, případně o zdravotním stavu. Uvedení druhého partnera v omyl o svém charakteru však nebylo nijak právně relevantní, respektive nemělo žádné právní důsledky.¹⁰⁶

Manželství se i nadále uzavíralo souhlasným prohlášením manželů před orgánem státu, veřejně a slavnostním způsobem a za přítomnosti dvou svědků,¹⁰⁷ a to před místním národním výborem, v němž měl jeden z manželů bydliště. Speciální výjimka platila pro osoby, které byly přímo ohroženy na životě a chtěly uzavřít manželství – takové to osoby mohly uzavřít manželství před jakýmkoli místním národním výborem.¹⁰⁸

Snoubenci museli i nadále předložit potřebné doklady (žádost o uzavření manželství, rodný list, průkaz o státním občanství, doklad dokazující zánik dřívějšího manželství atd.)¹⁰⁹ a prohlásit, že jim nejsou známy okolnosti vylučující uzavření

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² § 10 zákona č. 94/1963 Sb.

¹⁰³ ELIÁŠ, Josef. *Zákon o rodině: komentář*. Praha: Orbis, 1970 s. 40.

¹⁰⁴ § 1 zákona č. 94/1963 Sb.

¹⁰⁵ § 2 zákona č. 94/1963 Sb.

¹⁰⁶ ELIÁŠ, Josef. *Zákon o rodině: komentář*. Praha: Orbis, 1970 s. 25 – 26.

¹⁰⁷ § 3 zákona č. 94/1963 Sb.

¹⁰⁸ § 4 zákona č. 94/1963 Sb. Odst. 1.

¹⁰⁹ ELIÁŠ, Josef. *Zákon o rodině: komentář*. Praha: Orbis, 1970 s. 32 – 35.

manželství a že oba navzájem znají svůj zdravotní stav.¹¹⁰ I v tomto případě byla stanovena výjimka pro osoby, jejichž život byl přímo ohrožen.¹¹¹

Okolnosti vylučující uzavření manželství byly upraveny v samostatné hlavě druhé, přičemž zůstaly stejné jako v předchozí právní úpravě – tudíž bigamie, příbuzenský vztah (taktéž založený osvojením), nezletilost a duševní porucha. Úprava neplatnosti manželství byla taktéž upravena dle předchozí právní úpravy, a to v hlavě druhé.¹¹²

Manželé byli povinni po uzavření manželství před oddávajícím souhlasně prohlásit, které příjmení bude jejich společné, či jestli si ponechají svá příjmení původní – v tom případě museli společně prohlásit, které příjmení bude příjmením jejich dětí.¹¹³

Okresní národní výbor mohl také povolit, aby prohlášení o vstoupení do manželství učinil za občana zástupce na základě písemné plné moci, v které musela být přesně označena osoba, s kterou má být manželství uzavřeno.¹¹⁴

Co se týká manželství uzavřeného v cizině, „Československý státní občan může v cizině uzavřít manželství též před orgánem Československé socialistické republiky k tomu zmocněným“.¹¹⁵ Podle právní zásady „locus regit actum“, konkretizované v zákoně č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, se právní režim uzavírání manželství řídil podle místa, kde bylo manželství uzavřeno. Podle stejného zákona však platila i zásada výhrady veřejného pořádku, podle kterého nešlo použít předpisy cizího státu, jestliže by se účinky použití cizího právního režimu přičilo „*takovým zásadám společenského a státního zřízení Československé socialistické republiky a jejího právního řádu, na nichž je bez výhrad potřeba trvat*“.¹¹⁶ Příklad výhrady veřejného pořádku byla například obligatorní civilní forma sňatku, monogamie či sňatek muže a ženy. Manželství uzavřená v cizině v rozporu s těmito zásadami by byla v Československu považována za neplatná. Kvůli možné komplikovanosti cizích právních úprav, či právě kvůli výhradě veřejného pořádku, bylo umožněno československým občanům uzavřít manželství před zmocněným orgánem v zahraničí.

¹¹⁰ § 6 zákona č. 94/1963 Sb.

¹¹¹ § 7 zákona č. 94/1963 Sb.

¹¹² Hlava druhá zákona č. 94/1963 Sb.

¹¹³ § 8 zákona č. 94/1963 Sb.

¹¹⁴ § 9 zákona č. 94/1963 Sb.

¹¹⁵ § 5 zákona č. 94/1963 Sb.

¹¹⁶ § 36 zákona č. 97/1963 Sb.

To mohl být například přednosta zastupitelského úřadu, který sám mohl zmocnit jiného pracovníka zastupitelského úřadu.¹¹⁷

Občan cizího státu mohl uzavřít manželství v Československu, ale to pouze formou civilního sňatku podle československé úpravy. Podmínky vzniku a platnosti manželství se řídily právem státu, jehož jsou snoubenci příslušníky. Cizinec však musel v Československu předložit osvědčení o způsobilosti uzavřít manželství. Ve vážných případech, například v rámci azylových pobytů, mohla být tato povinnost odpuštěna, šlo však primárně o jednotlivé státy a případné dvoustranné smlouvy mezi nimi a Československem. Určité státy pak také taková to osvědčení vůbec nevydávaly (například Španělsko či Velká Británie).¹¹⁸

Obdobně tomu bylo v případě okolností vylučujících vznik manželství, které se řídily právem státu, jehož je osoba příslušníkem. Kogentní úprava Zákona o rodině však znamenala, že pokaždé bylo potřeba zkoumat, zda právo cizince nebylo v rozporu s kogentní úpravou rodinného práva. Za žádných okolností tak nemohlo proběhnout uzavření manželství například s osobou, která již ve svazku manželství v tu dobu byla, či s osobou mladší 16 let. Naopak, jestliže podle domácího práva cizince nemohl cizinec uzavřít manželství z důvodu náboženského či rasového, tak manželství v Československu uzavřeno být mohlo, neboť opak by byl v rozporu s výhradou veřejného pořádku.¹¹⁹

Československý občan dále nemohl uzavřít sňatek s cizincem před cizím zastupitelským úřadem v Československu, mohl však manželství uzavřít před místním národním výborem a následně učinit projev o uzavření manželství právě před zastupitelským úřadem dle občanství druhého manžela, obdobně jako například tomu bylo u církevního obřadu.¹²⁰

1.10.1.1. Novely Zákona o rodině

Zákon o rodině byl účinný až do 31.12.2013, respektive do účinnosti NOZ, a za dobu své účinnosti prošel řadou novelizací. Za komunistického režimu došlo pouze k drobné úpravě zákona o rodině, nikoli relevantní pro úpravu uzavírání manželství,¹²¹ avšak se změnou režimu došlo zákonem č. 234/1992 Sb. k povolení církevního sňatku, a

¹¹⁷ ELIÁŠ, Josef. *Zákon o rodině: komentář*. Praha: Orbis, 1970 s. 30 – 31 a s. 54. – 55.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 54 – 56.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 57 – 59.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ Zákon č. 132/1982 Sb.

snoubenci tak mají od této novelizace možnost uzavřít manželství taktéž před orgánem církve nebo náboženské společnosti.¹²² Následujících 16 novel zákona o rodině (včetně zákona č. 115/2006 Sb. o registrovaném partnerství) postupně dotvořilo rodinné právo nevyjímaje úpravu uzavírání manželství až do dnešní podoby, které se budu věnovat v následující části mé práce.

1.11. Zhodnocení historických úprav

Právní vývoj uzavírání manželství na našem území již prošel řadou změn, lze v něm však nalézt i řadu obdobných tendencí. Tradičně se jednalo o svazek muže a ženy, což v dnešní době patří mezi argumenty proti manželství pro všechny, přičemž ani Jiří Klobouch nepojednává o stejnopohlavních párech v prvotních společnostech. Na zachování tohoto esenciálního prvku manželství se následně primárně podílela katolická církev, která na podobu sňatků měla silný vliv až do první republiky a katolické hodnoty, které v určité míře mají vliv v ČR až do dnes, například ve smyslu nepřijetí manželství pro všechny. Důvodem existence a trvání této překážky je fakt, že stejnopohlavní páry nemohou biologickou cestou počít děti, respektive nemohou naplnit primární účel manželství, tedy založení rodiny.

Definici manželství pak obsahovaly modernější zákoníky¹²³ počínaje ABGB, který manželství definoval jako občanskou smlouvu, na což navázala úprava prvorepubliková, přičemž k odklonu došlo v komunistických rodinných zákonících – zákonu o rodině a zákonu o právu rodinném – kde manželství bylo pojato jako životní společenství muže a ženy.

Komunisté taktéž neuznávali termín překážek manželství, nýbrž začali používat termín negativní podmínky platnosti manželství. Ať již tak či onak, jisté důvody, kvůli kterým dvě osoby nemohli uzavřít manželství taktéž existují již od počátku manželství. Z popisu pospolní společnosti Jiřího Kloboucha lze jako původní překážky manželství zopakovat rozdílné pohlaví obou manželů a skrze existenci skupinového exogamního manželství taktéž nespecifikovanou linii příbuzenství. Příbuzenství je tudíž jednou z prvotních překážek manželství, která se nachází následně ve všech dalších podobách vzniku manželství. Rozpětí příbuzných, kteří spolu do manželství nesmí vstupovat bylo různé, nejčastěji obsahující příbuzné v linii přímé a sourozence (polorodé i nepolorodé),

¹²² SCHELLE, Karel, Jaromír TAUCHEN a Renata VESELÁ. *Rodinné kodexy*. Brno: KEY Publishing, 2010. ISBN 978-80-7418-082-8, s. 29 – 30.

¹²³ Myšleno zákoníky, kterým se tato práce věnuje počínaje ABGB.

případně taktéž děti sourozenců a sourozence rodičů. Až modernější úpravy zakazovaly taktéž uzavřít manželství s osobami sešvagřenými.

Dalším důležitým předpokladem vstupu do manželství je určitý dosažený věk manželů. Již od dob Slovanů tento věk znamenal zejména dosaženou pohlavní vyspělost manželů, v modernějších právních úpravách koresponduje s dosaženou zletilostí. Ačkoli zletilost je stanovena pevně, modernější právní úpravy povolují snížení této hranice pro účely uzavření manželství ze závažných důvodů.

S katolickou církví jako hlavní institucí stojící nad středověkou úpravou manželství se ustálila postupně překážka rozdílného náboženství (ale již i u určitých skupin Slovanů existovala dle Komorovského), což u nás neplatí od účinnosti Rozlukového zákona.

Modernější zákoníky taktéž obsahují překážku duševní poruchy / šílenosti jednoho ze snoubenců a to zejména proto, že takovéto osoby si obecně nejsou vědomi významu a účelu manželství.

Historicky se dále objevila široká škála dalších překážek manželství, většina z nich však kromě výše zmíněných se dále nezachovala, ku příkladu překážka předchozího cizoložství. Trendem rodinných zákoníků od ABGB je tedy ubírání překážek manželství, a tudíž podpora uzavírání sňatků. K zmírnění občas přísně nastavených podmínek uzavírání manželství dále zejména v modernějších zákonících existuje možnost prominutí překážky, ale pouze ve výjimečných případech a ze závažných důvodů.

Aby se zabránilo vstupovat snoubencům do manželství i přes existenci některé z překážek vznikl institut ohlášek / vyhlášek, který umožňoval veřejnosti oznámit, jestliže určitá konkrétní překážka manželství mezi konkrétními snoubenci existovala. Jedním z přínosů Zákona o právu rodinném bylo nahrazení vyhlášek na našem území, za prosté a efektivní předložení potřebných dokladů a prohlášení snoubenců, že jim nejsou známy žádné překážky manželství. Existence překážky znamenala neplatnost / neexistenci manželství, což samo o sobě je dostatečná motivace, aby prohlášení bylo pravdivé. V komunistických zákonících byl tento institut nahrazen pouhým prohlášením, že snoubencům žádné překážky manželství nejsou známy.

V modernějších zákonících jsou taktéž požadavky na projev vůle projevený snoubenci ke vstupu do manželství, tedy projev svobodný a prostý omylu. V pospolné společnosti či za Slovanů nelze často pojednávat ani o projevu vůle vstoupení do manželství, natož o projevu svobodném.

Celkově bych popsal historii uzavírání manželství za historii neustálých sporů. Prvotně spor mezi slovanskými, „pohanskými“ sňatky a manželstvím podle katolické církve. Zbavit tamní obyvatelstvo jejich zvyků trvalo po několik staletí, zřejmě až do tridentského koncilu, kdy za skryté sňatky jako opak sňatků veřejných, hrozily přísné sankce. Další významný spor vykrystalizoval za vlády Josefa II, kdy stát začal od církve přebírat část dohledu nad uzavíráním manželství a sám ho uzpůsobovat. Postupně tak vznikl rozkol, který znamenal století bojů mezi státem a katolickou církví o pravomoc ve věcech manželství. Dualitu forem sňatků na našem území ustanovil Rozlukový zákon, byla však následně zrušena komunistickými rodinnými zákoníky, zakotvující pouze sňatek civilní.

Kromě těchto dvou primárních rozkolů, dále docházelo ke sporům ohledně náboženské svobody a možnosti uzavírat manželství mezi osobami různých náboženských vyznání, ke sporům ohledně vymýcení manželství únosem, či mezi demokratickým „kapitalistickým“ pohledem na manželství jako smlouvu mezi partnery a socialistickým pojetím manželství jako životního společenství muže a ženy.

Historicky jsem v této práci doposud popsal již několik úprav uzavírání manželství. Úpravu slovanskou nelze úplně hodnotit, jelikož vycházela zejména z tradice a navíc se velmi lišila u jednotlivých slovanských skupin. Zajímavé však jistě je, že se dá najít řada podobností s úpravami následujícími, jako například obdobné překážky manželství (viz výše), existence zasnub či slavnostnost obřadu.

Církevní úprava bezesporu dala manželství a jejímu uzavírání jasnější formu a řád (i přes občasné problémy s dodržováním). Spousta institutů je platných do dnešního dne. Negativně hodnotím omezování uzavírání manželství mezi katolíky a osobami jiného vyznání, stejně tak jako mocenské souboje se státem, které znamenaly zejména v 19. století značné zmatky v právní úpravě uzavírání manželství.

ABGB je bezesporu pro všechny následující zákoníky naprosto klíčový, kromě manželství jako smlouvy taktéž stanovil formu úpravy uzavírání manželství tak, že všechny následující zákoníky na našem území z ní vychází. Jako negativum naopak беру široký výčet překážek manželství, včetně překážky rozdílného náboženství (alespoň se to již netýkalo křesťanů mezi sebou) a novely ABGB pod vlivem konkordátu.

Úprava po vzniku Československa víceméně převzala úpravu z ABGB a aplikovala ji na nově vzniklý stát – avšak účinnost Rozlukového zákona ne na celém území byla velmi matoucí a negativní. Rozlukový zákon však alespoň zúžil obsáhlý

výčet překážek manželství a vytvořil fungující státní systém civilních sňatků, přičemž zakotvil možnost snoubenců zvolit si jako alternativu sňatek církevní.

Následná komunistická úprava přinesla řadu úprav, zejména ve smyslu ideologickém, ponechala pouze čtyři základní překážky manželství, a dle mého názoru tak položila silné základy pro budoucí právní úpravu, zejména podporou manželství, ale taktéž odstraňováním historických institutů jako jsou vyhlášky. Negativně lze brát ustanovení obligatorního civilního sňatku, jelikož zrušení možnosti církevního sňatku beru jako omezení vůle snoubenců uskutečnit svůj sňatek v místě a dle pravidel jejich vyznání.

Celkově tedy hodnotím historickou část pozitivně, jelikož jednotlivé úpravy většinou od sebe přebíraly to nejlepší z předchozích úprav, při zachování těch nejpodstatnějších institutů uzavírání manželství, které lze vypořádat již z těch nejstarších úprav. Zároveň dochází k postupnému uvolňování zákazů uzavírání manželství a dává se tím větší volnost snoubencům. V historii se ale i tak dají najít výjimky, kdy vývoj uzavírání manželství byl zabrzděn, ku příkladu boj o moc mezi církví a státem v 19. století a dopady tohoto boje na manželské právo, omezení zejména manželských práv Židů za protektorátu Čechy a Morava a taktéž zrušení církevního sňatku komunistických režimem.

2. Současná úprava uzavírání manželství

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník zařadil úpravu rodinného práva a právní úpravu uzavírání manželství komplexně do NOZ jako obecného kodexu soukromého práva. Rodinné právo je upraveno v druhém díle, pro mou práci relevantní je pak zejména hlava první upravující manželství. Úprava uzavírání manželství je kogentní.

2.1. Manželství

Manželství v NOZ je definováno jako trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví tento zákon.¹²⁴ Ze zákonného vymezení lze vyvodit základní pojmové znaky manželství. Jednak je to trvalost svazku. Právě jeho trvalost odlišuje manželství od ostatních partnerských a vztahových poměrů.¹²⁵ Zároveň z důvodu kogentnosti tohoto ustanovení není možnost uzavřít manželství pouze na určitou dobu či s rozvazovací podmínkou.¹²⁶ Dle důvodové zprávy k NOZ 70 % manželství přetrvá, přičemž většina důvodů zániku manželství je z důvodů smrti jednoho z manželů.¹²⁷ Tomu však odporují data Českého statistického úřadu, dle kterého v roce 2010 50 % manželství končilo rozvodem s postupnou klesající tendencí až k 44 % rozvodovosti.¹²⁸ Proto v kontextu možnosti ukončení manželství, téměř v polovině případů rozvodem, lze mluvit o manželství jako o svazku přechodném či spíše a ideálně dlouhodobém.¹²⁹

Dalším znakem je možnost uzavření manželství pouze mezi osobami opačného pohlaví. Takové osoby mají možnost uzavřít registrované partnerství, upravené mimo NOZ v Zákoně o registrovaném partnerství (viz 2.8.). Pro určení pohlaví jsou rozhodné údaje v rodném listě. Mimo jiné změna pohlaví jednoho z partnerů znamená důvod zániku manželství.¹³⁰ Změna NOZ a právní úprava povolující stejnopohlavní

¹²⁴ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 655.

¹²⁵ POLIŠENSKÁ, Petra, Radka FEBEROVÁ a Zdeněk STUHLÍK. *Rodinné právo - manželství: výklad k manželství a výběr z důležitých soudních rozhodnutí, zejména Nejvyššího soudu v oblasti rodinného práva podle hlavy I. občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Musíš znát. ISBN 978-80-7552-902-2 s. 13 – 14.

¹²⁶ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník*. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023.

¹²⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

¹²⁸ SŇATKY A ROZVODY. Český statistický úřad [online]. [cit. 2023-07-15]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/stoletistatistiky/snatky-a-rozvody>.

¹²⁹ POLIŠENSKÁ, Petra, Radka FEBEROVÁ a Zdeněk STUHLÍK. *Rodinné právo - manželství: výklad k manželství a výběr z důležitých soudních rozhodnutí, zejména Nejvyššího soudu v oblasti rodinného práva podle hlavy I. občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Musíš znát. ISBN 978-80-7552-902-2 s. 13 – 14.

¹³⁰ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020.

sňatky je momentálně velmi politicky a společensky diskutovaná. K možnostem úpravy stejnopohlavních sňatku viz kapitola 2.8.2.

Manželství je rovněž nejen svazkem mezi mužem a ženou, ale také pouze jedním mužem a jednou ženou.¹³¹

Manželství musí být uzavřeno způsobem který stanoví zákon. Úpravu sňatečného obřadu upravuje nejen NOZ, ale také Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů a Vyhláška č. 207/2001 Sb., Ministerstva vnitra, kterou se provádí zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů.¹³²

Ustanovení § 655 NOZ ve větě druhé rovněž stanovuje účel manželství. „*Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc.*“¹³³ Tento výčet je pouze demonstrativní, plný výčet všech možných důvodů pro vstup do manželství snad ani nemůže být v zákoně obsažen.¹³⁴ Zákonodárce v důvodové zprávě k NOZ sám uznává další možné důvody pro vstup do manželství jako důvody psychologické, zdravotní, sociální nebo ekonomické.¹³⁵

Za klíčové ve vztahu k manželství je považována vzájemná podpora a pomoc manželů, která je důležitá k pevnému základu manželství. Problematičtější je založení rodiny a výchova dětí. Rodina však není nikde v zákoně definována. Za rodinu se dá považovat „*osobní a majetkové společenství lidí společně žijících, se vzájemnými citovými vazbami.*“ Zároveň lze také říci, že snoubenci často již rodinu tvoří před uzavřením manželství, bez ohledu na to, jestli z osobních či biologických důvodů děti mají či nikoli. V dnešní době je nejspíše nejčastější důvod vstupu partnerů do manželství slavnostní posvěcení jejich vztahu a přijetí právních následků, které s tím jsou spojeny.¹³⁶

¹³¹ Tamtéž.

¹³² PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník*. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023.

¹³³ Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, § 655.

¹³⁴ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník*. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023.

¹³⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

¹³⁶ POLIŠENSKÁ, Petra, Radka FEBEROVÁ a Zdeněk STUHLÍK. *Rodinné právo - manželství: výklad k manželství a výběr z důležitých soudních rozhodnutí, zejména Nejvyššího soudu v oblasti rodinného práva podle hlavy I. občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Musíš znát.. ISBN 978-80-7552-902-2, s. 14.

2.2. Způsobilost uzavřít manželství

„Manželství může uzavřít každý, pokud mu v tom nebrání zákonná překážka“ zní § 671 NOZ. Výčet zákonných překážek je obsažen v následujících §§ 672 – 676. Zákonodárce se tedy opět vrací k pojmu zákonné překážky z předkomunistické éry. Jedná se o nezletilost, omezenou svéprávnost, trvajících manželství či obdobný svazek, příbuzenství a poručenství, pěstounství či svěřenectví. Nejedná se o překážky nikterak nečekané a všechny vyplývají již z předchozí / předchozích právní úprav.

„Manželství nemůže uzavřít nezletilý, který není plně svéprávný.“¹³⁷ Ze zákonné díkce lze tedy a contrario dovést, že manželství může uzavřít nezletilá, ale plně svéprávná osoba a k naplnění zákonné překážky je potřeba splnit jako nezletilost tak ne plnou svéprávnost kumulativně.¹³⁸

Plná svéprávnost může být přiznána dle § 37 odst. 1 NOZ věta první nebo nabyta uzavřením manželství dle § 672 odst. 2 NOZ, kdy soud může osobě starší 16 let bez plné svéprávnosti z důležitých důvodů uzavření manželství povolit. Dle výkladu § 30 odst. 1 NOZ a § 55 an. a § 34 an. ZŘS o takto nabytou svéprávnost nemůže manžel přijít, ať již rozvodem, či rozhodnutím soudu o neplatnosti manželství, jelikož nelze manželovi omezit nabytou plnou svéprávnost bez rozhodnutí o jeho statusu. Za důležitý důvod, pro který může soud přiznat svéprávnost nezletilému lze považovat zejména těhotenství, a s tím související cíl uzavření sňatku za účelem založení rodiny a řádné výchovy dětí. Dalším důvodem může být například zabezpečení uspokojování základních životních potřeb nezletilého snoubence v tíživé sociální situaci. Soud příslušný k projednání povolení k uzavření manželství osoby mladší 16 let je obecný soud navrhovatele, a to dle § 1 odst. 3, § 4 odst. 1 ZŘS a § 85 odst. 1 OSŘ.¹³⁹

Nejnižší povolený věk pro uzavření manželství je tudíž 16 let, a to pouze ve výjimečných situacích a ze závažných důvodů. Manželství, které by uzavřela osoba mladší 16 let by bylo nicotné a vůbec by nevzniklo.¹⁴⁰

„Manželství nemůže uzavřít osoba, jejíž svéprávnost byla v této oblasti omezena.“¹⁴¹ V tomto případě došlo ke zjednodušení formulace oproti předchozí úpravě

¹³⁷ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 672.

¹³⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, k § 672.

¹³⁹ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník*. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023.

¹⁴⁰ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020 k § 677.

¹⁴¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 673.

po vzoru zahraničních úprav.¹⁴² Rozdíl oproti přechodí úpravě je také ten, že NOZ neupravuje zbavení způsobilosti k právním úkonům, nýbrž omezení ve svéprávnosti. Aby došlo k této překážce, musí soud v rozsudku o omezení svéprávnosti jedince vyloženě konkretizovat omezení ve sňatečné způsobilosti. A contrario osoba omezená ve svéprávnosti, nikoli však ve své sňatečné způsobilosti, může manželství uzavřít bez dalšího.¹⁴³

Již poněkolkáté se v mé práci objevující překážkou je bigamie. Právní úprava v NOZ nově doplňuje překážku uzavřeného trvajících manželství o registrované manželství či obdobný svazek uzavřený v zahraničí. Jedná se o klasickou zásadu ochrany monogamie, vycházející z křesťanských tradic a historické úpravy¹⁴⁴, která je nově doplněna o instituty umožňující stejnopohlavním párům uzavírat manželství či obdobné svazky v souvislosti s rozdílnými vnitrostátními právními úpravami jednotlivých zemí.

Další zákonnou překážkou, která lemují jednotlivé úpravy uzavírání sňatků je příbuzenský vztah. NOZ vychází z předcházející úpravy, co se týká příbuzenských linií, které navzájem manželství uzavřít nemohou. Od předchozí úpravy se liší zejména zjednodušením paragrafů, vypuštěním zbytečných slov navíc, jako například „pokud osvojení trvá“.¹⁴⁵ Uzavřít manželství nemohou předci s potomky a také sourozenci mezi sebou navzájem – plnorodí i polorodí, nikoli však sourozenci nevlastní, myšleno osoby, které nemají ani jednoho rodiče společného. Tento výčet je taxativní a konečný – a contrario ostatní příbuzní mezi sebou uzavřít manželství můžou. Nezáleží na tom, jestli zakázané příbuzenství vzniklo pokrevně či právně – osvojením. Osvojení je pak relevantní do té doby, dokud trvá.¹⁴⁶

Obdobně nemůže být uzavřeno manželství mezi „*poručníkem a poručencem, mezi dítětem a osobou, do jejíž péče bylo dítě svěřeno, nebo pěstounem a svěřeným dítětem*“.¹⁴⁷ Tyto vztahy jsou zakázány z důvodu ochrany slabší strany (dítěte) a jsou relevantní do nabytím plné svéprávnosti dítěte, případně do zrušení či zániku takového poměru.¹⁴⁸

¹⁴² Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, k § 673.

¹⁴³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020 k § 673.

¹⁴⁴ Tamtéž, k § 674.

¹⁴⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, k § 675.

¹⁴⁶ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník*. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023 k § 675.

¹⁴⁷ Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, § 676.

¹⁴⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, k § 675 a § 676.

2.3. Předoddavkové řízení

Tzv. předoddavkovému řízení (termín ustálený praxí¹⁴⁹) se musí snoubenci podrobit za účelem toho, aby nedocházelo k uzavírání manželství i skrze existenci zákonných překážek. I podobně jako v předchozích právních úpravách musí snoubenci „požádat o provedení sňatečného obřadu orgán veřejné moci a předložit doklady osvědčující jejich totožnost a způsobilost k uzavření manželství.“¹⁵⁰

Příslušným orgánem veřejné moci je ten orgán, „v jehož správním obvodu má být manželství uzavřeno“¹⁵¹. Nejedná se o žádost zahajující správní řízení, snoubenci však musí takto požádat o určité místo a čas sňatečného obřadu. Zároveň musí snoubenci předložit potřebné doklady prokazující totožnost snoubenců a absenci zákonných překážek.¹⁵² Žádost se předkládá skrze dotazník k uzavření manželství, vzor č. 16 přílohy č. 2, vyhlášky č. 207/2001 Sb., kterou se provádí zákon o matrikách.

Doklady potřebné k uzavření manželství a ke vstupu do partnerství jsou stanoveny v Zákoně č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, konkrétně v § 33 až 37, přičemž Zákon o matrikách rozlišuje, jestli je snoubenec občan České republiky s trvalým pobytem v České republice či s trvalým pobytem v zahraničí anebo cizinec.

Občan s trvalým pobytem v České republice je povinen matričnímu úřadu prokázat svou totožnost a dále k tiskopisu respektive dotazníku k uzavření manželství připojit rodný list, doklad o státním občanství, výpis z evidence obyvatel o místě trvalého pobytu o osobním stavu a případně pravomocný rozsudek o rozvodu předchozího manželství, nebo úmrtní list zemřelého manžela, popřípadě pravomocné rozhodnutí soudu o zrušení partnerství nebo úmrtní list zemřelého partnera.¹⁵³ Jestliže však snoubenec prokáže požadované skutečnosti občanským průkazem, předkládá pouze rodný list.¹⁵⁴

Pokud má občan České republiky trvalý pobyt v zahraničí, výpis z evidence obyvatel o místě trvalého pobytu a osobním stavu (případně odpovídající obdobné

¹⁴⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020 k § 664.

¹⁵⁰ Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, § 664.

¹⁵¹ Tamtéž.

¹⁵² Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, k § 664.

¹⁵³ Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, § 33.

¹⁵⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020 k § 664.

doklady, pokud jsou cizím státem vydávány) musí být vydány státem, na jehož území má snoubenec pobyt.¹⁵⁵

Jestliže se jedná o nezletilou osobu starší 16 let, musí tato osoba navíc přiložit rozhodnutí soudu o povolení uzavřít manželství, kterým mu byla přiznána svéprávnost.¹⁵⁶

Cizinec musí přiložit k tiskopisu obdobně rodný list a doklad o státním občanství a navíc doklad o právní způsobilosti k uzavření manželství nebo doklad o právní způsobilosti ke vstupu do partnerství (pouze je-li cizím státem vydáván a k datu uzavření manželství nebo vzniku partnerství ne starší 6 měsíců¹⁵⁷), potvrzení o osobním stavu a pobytu (je-li cizím státem vydáváno), případně také úmrtní list zemřelého manžela, jde-li o ovdovělého cizince (to není třeba předkládat, je-li tato skutečnost uvedena v dokladu o právní způsobilosti k uzavření manželství nebo dokladu o právní způsobilosti ke vstupu do partnerství) či pravomocný rozsudek o rozvodu manželství, jde-li o rozvedeného cizince, potvrzení o tom, že bude manželství v domovském státě cizince uznáno za platné (je-li uzavíráno zmocněncem), pravomocné rozhodnutí soudu o zrušení partnerství, anebo úmrtní list zemřelého partnera, jde-li o cizince, který žil v partnerství a doklad, kterým je možné prokázat totožnost cizince.¹⁵⁸

Jestliže není cizinec občanem Evropské unie, jiného smluvního státu Dohody o Evropském hospodářském prostoru nebo rodinným příslušníkem takového občana, musí navíc předložit potvrzení o oprávněnosti pobytu na území České republiky vydané Ministerstvem vnitra, které není starší sedmi pracovních dnů.¹⁵⁹

Dle § 48 zákona č. 91/2012 Sb., zákona o mezinárodním právu soukromém, se „*způsobilost osoby uzavřít manželství, jakož i podmínky jeho platnosti řídí právním řádem státu, jehož je tato osoba občanem*“ a „*forma uzavření manželství se řídí právním řádem platným v místě, v němž se manželství uzavírá.*“ Proto musí cizinec předkládat doklad o právní způsobilosti k uzavření manželství (je-li cizím státem vydáván), přičemž nesmí být starší šesti měsíců ke dni uzavření sňatku.¹⁶⁰

V případě těžko překonatelné překážky může orgán veřejné moci předložení určitých dokumentů prominout. V rámci posouzení překonatelnosti překážky rozhoduje

¹⁵⁵ Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, § 34.

¹⁵⁶ Tamtéž, § 37.

¹⁵⁷ Tamtéž, § 37 odst. 4.

¹⁵⁸ Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, § 35 odst.

1.

¹⁵⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020 k § 664.

¹⁶⁰ Tamtéž a Zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém §48 odst. 1) a 2).

orgán veřejná moci v režimu volného posouzení.¹⁶¹ Může se jednat o všechny doklady vyjma průkazu totožnosti a u cizince o potvrzení o tom, že manželství uzavřené zmocněncem bude v domovském státě uznáno za platné. Dále matriční zákon v § 81a stanovuje, že doklad, který je jinak třeba podle Matričního zákona předložit matričnímu úřadu, se nemusí předložit, jestliže si jej matriční úřad „*může ověřit z jím vedené matriční knihy, ze základního registru obyvatel, z informačního systému evidence obyvatel, z informačního systému cizinců, z informačního systému evidence občanských průkazů nebo z informačního systému evidence cestovních dokladů.*“¹⁶²

Předodдавkové řízení končí určeným termínem sňatku snoubenců, či případně vydáním osvědčení pro účely církevního sňatku.¹⁶³

2.4. Prohlášení snoubenců před sňatečným obřadem

Před prohlášením sňatečné vůle, musí snoubenci uvést, „*že jim nejsou známy překážky, které by jim bránily uzavřít manželství, že navzájem znají svůj zdravotní stav a že zvážili uspořádání budoucích majetkových poměrů, svého bydlení a hmotné zajištění po uzavření manželství.*“¹⁶⁴

Snoubenci již dávají na vědomí v dotazníku k uzavření manželství, že toto prohlášení při sňatečném obřadu budou muset uvést.

Toto prohlášení plní funkci jak ohlášek, tak zdravotní prohlídky. Toto prohlášení však nemá žádné právní následky, a lež či mýlka partnera tak na platnost manželství nemá vliv. Prohlášení je dále také nutno učinit před sňatečným projevem vůle, a jeho neexistence taktéž nezpůsobuje neplatnost sňatku.¹⁶⁵

Neseznámení či zatajení zdravotního stavu jednoho z partnerů může teoreticky mít za důsledek náhradu škody způsobenou druhému manželovi (například z důvodu zatajení vážného dědičného onemocnění) či rozvrat manželství. Prohlášení o uspořádání majetkových poměrů a bydliště snoubenců má spíše preventivní charakter a pobízí tak snoubence k tomu, aby si vzájemné majetkové poměry uspořádali.¹⁶⁶

¹⁶¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, k § 664.

¹⁶² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020 k § 664.

¹⁶³ POLIŠENSKÁ, Petra, Radka FEBEROVÁ a Zdeněk STUHLÍK. *Rodinné právo - manželství: výklad k manželství a výběr z důležitých soudních rozhodnutí, zejména Nejvyššího soudu v oblasti rodinného práva podle hlavy I. občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Musíš znát.. ISBN 978-80-7552-902-2, s. 15.

¹⁶⁴ Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, § 665.

¹⁶⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020 k § 665.

¹⁶⁶ Tamtéž.

Vznik manželství je podmíněn svobodným a plným souhlasným projevem snoubenců o tom, že společně vstupující do manželství, a to před orgánem veřejné moci¹⁶⁷ a za přítomnosti matrikáře.¹⁶⁸

„Tak, jak tomu bylo až dosud, navrhuje se, aby občanský sňatečný obřad mohl provést v podstatě kterýkoli úřad, pokud je to stanoveno zvláštním zákonem.“¹⁶⁹ Komentář k NOZ neobsahuje výčet oddávajících obdobně jako komentáře k předcházejícím právním úpravám a klíčovým je tak Matriční zákon, konkrétně § 11a. Snoubenci tak musí projevit vůli vstoupit do manželství před:

- a) *„starostou, místostarostou nebo pověřeným členem zastupitelstva obce, městské části hlavního města Prahy, městského obvodu nebo městské části územně členěného statutárního města, které jsou matričním úřadem, a to pouze ve správním obvodu tohoto matričního úřadu,*
- b) *starostou nebo místostarostou obce, městské části hlavního města Prahy, městského obvodu nebo městské části územně členěného statutárního města, které nejsou matričním úřadem, je-li jeden ze snoubenců přihlášen k trvalému pobytu v jeho správním obvodu, a to pouze ve správním obvodu této obce, městské části hlavního města Prahy, městských obvodů nebo městských částí územně členěných statutárních měst,*
- c) *primátorem hlavního města Prahy, náměstkem primátora hlavního města Prahy nebo pověřeným členem zastupitelstva hlavního města Prahy, jakož i před primátorem statutárního města, náměstkem primátora statutárního města nebo pověřeným členem zastupitelstva statutárního města, a to pouze ve správním obvodu hlavního města Prahy nebo statutárního města.“¹⁷⁰*

¹⁶⁷ V případě církevního sňatku před orgánem církve nebo náboženské společnosti viz 2.6 Církevní sňatek.

¹⁶⁸ POLIŠENSKÁ, Petra, Radka FEBEROVÁ a Zdeněk STUHLÍK. *Rodinné právo - manželství: výklad k manželství a výběr z důležitých soudních rozhodnutí, zejména Nejvyššího soudu v oblasti rodinného práva podle hlavy I. občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Musíš znát. ISBN 978-80-7552-902-2, s. 16.

¹⁶⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, k § 658.

¹⁷⁰ Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů § 11a odst. 1).

Účast matrikáře je povinná, konkrétně „*matrikáře matričního úřadu, v jehož správním obvodu se manželství uzavírá.*“¹⁷¹ Přítomnost svědků je projevem veřejnosti a slavnostnosti sňatečného obřadu, přičemž NOZ stanovuje jejich počet na dva. Svědci musí být plně svéprávní, jelikož se jedná o svědky projevu snoubenců a musí tedy být schopni vnímat, co se před nimi děje. Další osobou účastníci se sňatečného obřadu může být tlumočnick¹⁷², a to povinně v případech, že jeden ze snoubenců je neslyšící, němý či nemluví nebo nerozumí česky. Snoubenci si tlumočnicka zajišťují na vlastní náklady, přičemž tlumočnick skládá do rukou matrikáře slib¹⁷³. V těchto případech bez přítomnosti tlumočnicka není možné manželství uzavřít. Analogicky se povinnost účasti tlumočnicka taktéž vztahuje na svědka, pokud obdobně nemluví či nerozumí česky.¹⁷⁴

2.5. Vznik manželství

„*Manželství vzniká svobodným a úplným souhlasným projevem vůle muže a ženy, kteří hodlají vstoupit do manželství, že spolu vstupují do manželství.*“¹⁷⁵ Oddávající osoba položí snoubencům otázku, jestli spolu chtějí do manželství vstoupit. Právě kladnou odpověď druhého ze snoubenců na otázku oddávajícího manželství vzniká. Pořadí otázky není stanoveno, v praxi se však oddávající táže nejdříve ženy a poté muže. Zejména z důvodu, že v různých náboženských a církevních společnostech může vzniknout manželství i bez výslovného obvyklého projevu vůle, připouští NOZ vznik manželství i jinak, tedy i když je sňatečná vůle prohlášena jiným dostatečným způsobem.¹⁷⁶

Dále při obřadu musí snoubenci učinit prohlášení o příjmení. Zákon dává snoubencům tři možnosti. Zaprvé mohou přijmout příjmení společné. Společné příjmení musí být příjmení jednoho z manželů, nikoli třetí osoby. Druhou možností je ponechání si vlastního příjmení oběma manžely.¹⁷⁷ Manželům však i nadále zůstává možnost přechodu z vlastního příjmení na společné, a to dodatečným prohlášením před orgánem

¹⁷¹ Tamtéž, § 11a odst. 2).

¹⁷² Na základě § 39 Zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů.

¹⁷³ Pokud se nejedná o tlumočnicka jmenovaného ministrem spravedlnosti nebo předsedou krajského soudu

¹⁷⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020 k § 656.

¹⁷⁵ Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, § 656 odst. 1.

¹⁷⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020 k § 659.

¹⁷⁷ Tamtéž k § 660.

veřejné moci (matričním úřadem, v kterém má žadající trvalé bydliště¹⁷⁸), že došlo k domluvě na výběru společného příjmení jednoho z manželů.¹⁷⁹ Třetí možností je, že si manželé zvolí společné příjmení jednoho z manželů, a ten, jehož příjmení není příjmením společným, si rovněž ponechá své příjmení původní, které k nově nabytému příjmení připojí. Původní příjmení musí být použito v pořadí druhé za příjmením společným.¹⁸⁰ Další podmínky zdvojeného příjmení přináší § 663. Tento paragraf zamezuje řetězení příjmení. Manžel, jehož příjmení nebude společné, si smí ponechat pouze své první příjmení v pořadí. Rovněž v případech, kdy společným příjmením se má stát příjmení manžela, který již má zdvojené příjmení, druhý manžel k němu nesmí připojit své příjmení původní.¹⁸¹ Obdobně musí manželé v případě, že si ponechají svá původní příjmení prohlásit, které příjmení bude příjmením jejich společných dětí.¹⁸²

K výběru příjmení snoubenců však dochází již při předoddavkovém řízení, když snoubenci v dotazníku k uzavření manželství vyplňují, na jakém příjmení pro muže a ženu se předběžně dohodli. Jestliže by došlo ke situaci, kdy by k dohodě o příjmení nedošlo, mohlo by dojít k zhojení po uzavření sňatku před matričním úřadem, případně by manželé nesli i nadále svá stávající příjmení.¹⁸³

O manželství se dále sepisuje protokol¹⁸⁴, který podepisují manželé, svědci, oddávající a případně zmocněnec, tlumočník či matrikář u civilního sňatku.¹⁸⁵ Na základě protokolu o uzavření manželství se manželství po kontrole matrikáře zapisuje do knihy manželství.¹⁸⁶

2.6. Církevní sňatek

Zatímco občanský sňatek je uzavřen před orgánem veřejné moci, za přítomnosti matrikáře a na místě, který k tomu určí orgán veřejné moci (s přihlédnutím k vůli snoubenců a slavnostnosti obřadu) viz výše, církevní sňatek je uzavírán osobně před

¹⁷⁸ Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů § 74.

¹⁷⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020 k § 661.

¹⁸⁰ Tamtéž k § 660.

¹⁸¹ Tamtéž k § 662.

¹⁸² Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, § 661.

¹⁸³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020 k § 660.

¹⁸⁴ Matrikář u civilního sňatku, oddávající u církevního sňatku viz kapitola 2.6 Církevní sňatek .

¹⁸⁵ Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů § 40.

¹⁸⁶ Tamtéž § 20.

orgánem oprávněné církve na místě určeném k tomu vnitřními předpisy oprávněné církve.¹⁸⁷

Církevní sňatek byl na našem území opět zaveden v roce 1992, avšak původní záměr pro nový občanský zákoník byl zavést do nové úpravy pouze sňatek civilní. Dvojitá forma sňatku nakonec byla přebrána i do NOZ, i „s ohledem na sociální citlivost odlišného státního zásahu do soukromého života osob poté, co byly církevní sňatky s právně statusovými účinky do našeho právního řádu v roce 1992 zavedeny.“¹⁸⁸ Historická tradice tak převážila nad sekularizací státu.¹⁸⁹

Oprávněnou církví či náboženskou společností je dle § 7 odst. 1 písm. c) zákona o církvích a náboženských společnostech ta církev či náboženská společnost, která získala zvláštní oprávnění konat sňatečné obřady. Seznam registrovaných a evidovaných církví a náboženských společností podle zákona o církvích a náboženských společnostech vede Ministerstvo kultury, přičemž jich k 13.3.2023¹⁹⁰ bylo 21, dalších 23 registrovaných církví a náboženských společností toto oprávnění nemá.¹⁹¹ Nejvíce církevních sňatků je uzavíráno Církví římskokatolickou, Českobratrskou církví evangelickou a Církví československou husitskou s tím, že ostatní církve tohoto oprávnění používají velmi zřídka.¹⁹²

Obligatoří je pro uskutečnění církevního sňatku předodдавkové řízení, na základě čehož vydá matriční úřad (v jehož obvodu má být církevní sňatek uzavřen) osvědčení o tom, že snoubenci splňují všechny zákonné požadavky k uzavření manželství. Toto osvědčení, ne starší šesti měsíců, pak snoubenci předkládají oddávajícímu. Naopak po uzavření církevního sňatku oddávající předá matričnímu úřadu (v jehož obvodu byl církevní sňatek uzavřen) protokol o uzavření manželství, a to do tří dnů od uzavření manželství. Tato lhůta má však pouze pořádkovou podstatu a není s ní spojena žádná sankce, kromě nepříznivého následku, že dokud nebude

¹⁸⁷ POLIŠENSKÁ, Petra, Radka FEBEROVÁ a Zdeněk STUHLÍK. *Rodinné právo - manželství: výklad k manželství a výběr z důležitých soudních rozhodnutí, zejména Nejvyššího soudu v oblasti rodinného práva podle hlavy I. občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Musíš znát.. ISBN 978-80-7552-902-2, s. 18-19.

¹⁸⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, k § 657.

¹⁸⁹ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník*. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, k § 657.

¹⁹⁰ Seznam všech oprávněných církví a náboženských společností je dostupný na http://www3.mkcr.cz/cns_internet/.

¹⁹¹ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník*. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, k § 657.

¹⁹² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020 k § 657.

protokol matričnímu úřadu odevzdán, nebudou moci novomanželé obdržet oddací list.¹⁹³

Ve vztahu civilního a církevního sňatku je vyloučena duplicita obou forem sňatku. Jakmile tedy vznikl sňatek jednou z forem sňatků, nemá následné uzavření jinou formou právní následky, resp. církevní obřad nemá právní následky a civilní sňatek vůbec uzavřít nelze. Toto ustanovení navazuje na předchozí právní úpravu, tedy Zákon o rodinně ve znění účinném od 1. 7. 1992.¹⁹⁴

2.7. Zvláštní formy uzavírání manželství

NOZ obsahuje taktéž úpravu specifických situací, za kterých lze manželství uzavřít, ačkoli by jinak uzavřít nešlo.

2.7.1. Uzavření manželství v přímém ohrožení života snoubence

Prvním je přímé ohrožení života snoubence (případně snoubenců). Toto ustanovení navazuje jak na předchozí právní úpravy. V případě přímého ohrožení života snoubenců tak mají snoubenci i nadále šanci uzavřít manželství jestli si tomu tak přejí, a to s určitými zákonnými dispenci.¹⁹⁵ Přímým ohrožením života je pak zamýšlena taková situace, kdy by se snoubenec nedožil formálního obřadu.¹⁹⁶ V těchto případech nemusí být splněny požadavky místní příslušnosti oddávajícího úřadu ani předkládaných dokladů. Dále nemusí být přítomen matrikář.¹⁹⁷ Totožnost snoubenců stačí aby byla známa oddávajícímu. I nadále však musí snoubenci projevit sňatečnou vůli, avšak v souladu s § 659 NOZ může být projevena i jinak, je-li zřejmé, že snoubenci projevují svoji sňatečnou vůli. Stejně tak musí snoubenci učinit prohlášení o neexistenci zákonných překážek manželství. Žádná další prohlášení (o zdravotním stavu, majetkovém vypořádání a příjmení) však snoubenci učinit nemusí. Cizince musí oddávající poučit, že tento způsob uzavření manželství nemusí být v jeho domovině uznán.¹⁹⁸

¹⁹³ Tamtéž k § 666.

¹⁹⁴ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník*. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, k § 670.

¹⁹⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, k § 667.

¹⁹⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020 k § 667.

¹⁹⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, k § 667.

¹⁹⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020 k § 667.

V tomto případě může snoubence oddat jakýkoli orgán dle § 658 NOZ, tedy orgán veřejné moci (§ 11a odst. 1 písm. a) až c) MatrZ) v případě civilního sňatku či oprávněné církve v případě církevního sňatku. V případě obou forem sňatku lze dále také uzavřít sňatek na kterémkoli místě.¹⁹⁹

Mimo území České republiky v případě vážného ohrožení snoubence může také oddat snoubence velitel námořního plavidla plujícího pod státní vlajkou České republiky²⁰⁰, velitel letadla zapsaného v leteckém rejstříku²⁰¹ v České republice nebo velitel vojenské jednotky České republiky v zahraničí²⁰². Za těchto podmínek mohou být oddáni i cizí státní příslušníci.²⁰³

Manželství vzniklé v ohrožení života má všechny zamýšlivé účinky. Oddávající má však povinnost zaslat protokol o uzavření manželství v případě uzavření sňatku v České republice do 3 pracovních dnů od uzavření manželství matričnímu úřadu příslušnému podle místa uzavření manželství, a v případě uzavření takového to sňatku v zahraničí bezodkladně zvláštní matrice²⁰⁴ a to buď přímo, či prostřednictvím zastupitelského úřadu.²⁰⁵

2.7.2. Uzavření manželství v zahraničí

Dalším případem uzavření manželství může být uzavření manželství mimo Českou republiku osobou s českým občanstvím, a to před diplomatickou misí nebo konzulárním úřadem České republiky. I v tomto případě se uzavření manželství zapisuje do zvláštní matriky. Občan ČR může uzavřít manželství i před příslušným orgánem cizího státu, nikoli však na zastupitelském úřadu cizího státu v České republice^{206, 207}.

2.7.3. Uzavření manželství prostřednictvím zástupce

Ve specifických případech NOZ umožňuje taktéž projevit sňatečnou vůli jednomu ze snoubenců prostřednictvím zástupce. Nová úprava již neomezuje pohlaví

¹⁹⁹ Tamtéž.

²⁰⁰ Velitel jmenovaný provozovatelem námořního plavidla, resp. námořní obchodní lodi, námořní jachty či osobní lodi dle § 2 odst. 2, 4, 5 a 8 Zákona o námořní plavbě, který případně může být zastoupen prvním důstojníkem, to vše dle § 32 Zákona o námořní plavbě.

²⁰¹ Tedy kapitán letadla dle § 54 Zákona o civilním letectví.

²⁰² Vojenské jednotky v rámci ozbrojených sil, tedy Armády ČR, Vojenské kanceláře prezidenta republiky či Hradní stráž dle § 3 odst. 1, 2 Zákona o ozbrojených silách České republiky.

²⁰³ PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník*. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023 k § 667.

²⁰⁴ Kterou vede Úřad městské části Brno-střed.

²⁰⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020 k § 667.

²⁰⁶ Jak vyplývá z § 48 odst. 4 ZMPS.

²⁰⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020 k § 668.

zástupce, kterým může být jak muž tak žena. I v tomto případě lze takto uzavřít manželství pouze z důležitých důvodů jako například dlouhodobý pobyt zastoupeného v zahraničí či léčebně atp. O povolení k uzavření manželství skrze zástupce žádají snoubenci krajský úřad, v jehož správním obvodu má být manželství uzavřeno. Krajský úřad následně může žádosti manželů vyhovět²⁰⁸ – na povolení tudíž není právní nárok.²⁰⁹

Snoubenec k této žádosti rovněž musí připojit všechny potřebné dokumenty k uzavření manželství (dle § 33 MatrZ) a rovněž písemnou plnou moc, která musí kromě obecných náležitostí taktéž obsahovat osvědčující totožnost snoubenců a zástupce, další rozhodné skutečnosti týkající se obou snoubenců a zmocněnce, prohlášení o příjmení, konstatování, že snoubencům nejsou známy překážky, které by jim bránily uzavřít manželství a taktéž prohlášení, že navzájem znají svůj zdravotní stav a že zvážili uspořádání budoucích majetkových poměrů, svého bydlení a hmotné zajištění po uzavření manželství. Z plné moci musí být zřejmé, že jím jeden ze snoubenců pověřuje zmocněnce, aby zmocnitelovým jménem učinil prohlášení o vstupu do manželství s konkrétně určenou osobou. Podpis zmocnitele musí být úředně ověřen. Plnou moc nelze udělit více zmocněncům najednou. Zmocněnec může být mužem či ženou a taktéž například příbuzným jednoho ze snoubenců. Ačkoli NOZ přímo nestanovuje podmínku plné svéprávnosti zmocněnce, platí pro něj omezení obdobná jako pro zmocnitele. Tato plná moc může být odvolána²¹⁰ a taktéž zaniká provedením projevu sňatečné vůle či smrtí jednoho ze snoubenců či samotného zmocněnce. Jestliže hodlá uzavřít sňatek v zastoupení cizinec, musí taktéž předložit potvrzení, že takové to manželství bude v jeho domovském státě platné.²¹¹

2.8. Registrované partnerství

V české právní úpravě je manželství definováno jako svazek muže a ženy, tudíž na rozdíl od například Německa, Rakouska, USA či Malty nebo Kubu²¹² nemohou

²⁰⁸ Proti rozhodnutí o zamítnutí této žádosti lze podat opravný prostředek do 15 dnů od doručení rozhodnutí prostřednictvím krajského úřadu, který rozhodnutí vydal.

²⁰⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020 k § 669.

²¹⁰ jen tehdy, dozví-li se o něm druhý snoubenec dříve, než učiní svůj sňatečný projev vůle dle § 669 odst. 3 NOZ.

²¹¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020 k § 669.

²¹² A dalších 29 států po celém světě dle Jak je to s manželstvím pro všechny páry na světě. Online. Jsme fěr. 2023. Dostupné z: https://www.jsmefer.cz/manzelstvi_pro_vsechny_pary_ve_sвете. [cit. 2023-10-28].

stejnopohlavní páry vstupovat do manželství. I přes to však mohou osoby stejného pohlaví vstupovat do tzv. registrovaného partnerství, upraveného v samostatném zákoně č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství.²¹³

Jedná se taktéž o statusový poměr, a to konkrétně mezi osobami stejného pohlaví staršími osmnácti let, které nejsou příbuzné v přímé linii či nejsou sourozenci, nejsou omezeni ve svéprávnosti v oblasti registrovaného partnerství a již dříve uzavřené manželství či obdobný svazek netrvá, přičemž alespoň jeden z partnerů musí být občan České republiky. Do registrovaného partnerství může tedy vstoupit každá osoba, které to zákon nezakazuje.²¹⁴

Tato právní úprava byla přijata zejména, aby poskytla osobám stejného pohlaví určité právní zakotvení jejich partnerství, jelikož do roku 2006 tuto možnost neměly, což šlo považovat za projevy diskriminace a homofobie, tedy projevy, které jsou v přímém rozporu s ústavním pořádkem České republiky a taktéž mezinárodními smlouvami, kterými je Česká republika vázána.²¹⁵

Úprava registrovaného partnerství je obdobná úpravě o vzniku manželství. Taktéž je potřeba vykonat předoddavkové řízení (viz 2.3), při kterém partneri předkládají požadované doklady dle §32 a následující matričního zákona, včetně dotazníku o vstupu do registrovaného partnerství. Partneri totožně jako snoubenci předkládají požadované doklady, které se liší v souvislosti s tím, jedná-li se o občana ČR či cizince.²¹⁶

Registrované partnerství vzniká vzájemným souhlasným prohlášením, že vstupují do partnerství, a to po tom, co učiní prohlášení o tom, že jim nejsou známi okolnosti vylučující vstup do partnerství, a to vše před matrikářem v místě, které matriční úřad určí.²¹⁷ I v tomto případě je sepisován protokol o uzavření nově vzniklého svazku, který podepisují partneri, matrikář a případně tlumočnick.²¹⁸ Partnerství se následně zapisuje do knihy partnerství.²¹⁹

²¹³ POLIŠENSKÁ, Petra, Radka FEBEROVÁ a Zdeněk STUHLÍK. *Rodinné právo - manželství: výklad k manželství a výběr z důležitých soudních rozhodnutí, zejména Nejvyššího soudu v oblasti rodinného práva podle hlavy I. občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Musíš znát.. ISBN 978-80-7552-902-2, s. 24.

²¹⁴ Tamtéž.

²¹⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo dnes*. In: HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině / Zákon o registrovaném partnerství*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-061-4.)

²¹⁶ POLIŠENSKÁ, Petra, Radka FEBEROVÁ a Zdeněk STUHLÍK. *Rodinné právo - manželství: výklad k manželství a výběr z důležitých soudních rozhodnutí, zejména Nejvyššího soudu v oblasti rodinného práva podle hlavy I. občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Musíš znát.. ISBN 978-80-7552-902-2, s. 25.

²¹⁷ Tamtéž.

²¹⁸ Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů § 40a.

²¹⁹ Tamtéž § 20a.

Na rozdíl od manželství tak nelze uzavřít registrované partnerství před orgánem církve, nelze ho uzavřít v ohrožení života či v zastoupení, není stanoven požadavek přítomnosti svědků, dále partneři například nemají možnost učinit prohlášení o společném příjmení. Další rozdíly jsou dále zejména v oblasti práv a povinností obou partnerů²²⁰.

2.8.1. Svazky stejnopohlavních párů v zahraničí

Jak již bylo zmíněno na začátku kapitoly 2.8, ve 34 zemích na světě momentálně mají stejnopohlavní páry možnost uzavřít plnohodnotné manželství.²²¹ První zemí, která zlegalizovala stejnopohlavní sňatky bylo Nizozemsko v roce 2001, následováno Belgií v roce 2003, v které předcházejících 5 let bylo povoleno registrované partnerství.²²² Mezi další země patří Španělsko (2005), Kanada (2005), JAR (2006), Norsko (2009), Švédsko (2009), Portugalsko (2010), Island (2010), Argentina (2010), Dánsko (2012), Brazílie (2013), Francie (2013), Uruguay (2013), Nový Zéland (2013), Velká Británie (2014), Finsko (2014), Lucembursko (2015), Irsko (2015), Mexiko (2015), USA (2015), Kolumbie (2016), Malta (2017), Německo (2017), Austrálie (2018), Rakousko (2019), Tchajwan (2019), Ekvádor (2019), Kostarika (2020), Švýcarsko (2021), Chile (2021), Slovinsko (2022), Andorra (2022) a Kuba (2022).²²³

V tomto seznamu se nacházejí dva naši sousedé, tedy Německo a Rakousko. V Německu si stejnopohlavní manželství v roce 2017 odhlasoval německý spolkový sněm v poměru 393 ku 226 hlasů, a to i přes vládnoucí Křesťansko-demokratickou unii.²²⁴ V Německu mohou uzavřít manželství i stejnopohlavní manželství z ciziny, musí však splnit předpoklady pro uzavření manželství podle práva země svého původu.²²⁵

²²⁰ Dále taktéž nevznikají osoby sešvagřené, partneři nemají přisvojení si partnerova dítěte, společně si nemohou osvojit dítě, mezi partnery nevzniká SJM, partnerům nevzniká nárok na vdovský důchod, nevzniká nárok na pracovní volno po vstoupení do registrovaného partnerství atp.

²²¹ *Jak je to s manželstvím pro všechny páry na světě*. Online. Jsme fér. 2023. Dostupné z: https://www.jsmefer.cz/manzelstvi_pro_vsechny_pary_ve_sвете. [cit. 2023-10-28].

²²² *Rovnost manželství ve světě*. Online. Queergeography.cz. Dostupné z: <https://queergeography.cz/sexualni-obcanstvi/rovnost-manzelstvi/rovnost-manzelstvi-ve-sвете/>. [cit. 2023-10-28].

²²³ *Jak je to s manželstvím pro všechny páry na světě*. Online. Jsme fér. 2023. Dostupné z: https://www.jsmefer.cz/manzelstvi_pro_vsechny_pary_ve_sвете. [cit. 2023-10-28].

²²⁴ *Rovnost manželství ve světě*. Online. Queergeography.cz. Dostupné z: <https://queergeography.cz/sexualni-obcanstvi/rovnost-manzelstvi/rovnost-manzelstvi-ve-sвете/>. [cit. 2023-10-28].

²²⁵ *Uzavření manželství a registrovaného partnerství v Německu a České republice*. Online. Velvyslanectví Spolkové republiky Německo v Praze. Dostupné z: https://prag.diplo.de/cz-cs/service/04_Geburtsanzeige_cz/-/2428734. [cit. 2023-10-28].

Rakousko umožnilo uzavírání manželství od roku 2019, a to na základě rozhodnutí rakouského ústavního soudu č. 129, 2017 z 5. prosince 2017. Do té doby v Rakousku existovalo registrované partnerství, avšak na rozdíl od ČR měly páry možnost jak adopce, tak asistované reprodukce. Od roku 2019 mohou nejen stejnopohlavní páry uzavřít manželství, ale páry opačného pohlaví mohou rovněž vstoupit do registrovaného partnerství.²²⁶

Celkově k přijetí právní úpravy stejnopohlavních sňatků nejčastěji vede legislativní proces (který často brzdí konzervatismus společnosti a/nebo silné křesťanské hodnoty), případně soudní rozhodnutí jako ve zmíněném Rakousku či v USA, nebo výjimečně také referendum, jako tomu bylo v roce 2015 v Irsku (na základě referenda ve Švýcarsku a Slovinsku byla právní úprava následně přijata legislativním procesem).²²⁷

Obdobně jako Česká republika má řada zemí v legislativě zakotven institut registrovaného partnerství. V EU se jedná například o Itálii, Chorvatsko, Maďarsko či Řecko. Konkrétní úpravy registrovaného partnerství se pak nejčastěji liší v přiznaných právech partnerům, zejména v rámci dědického práva a možnosti adopce.²²⁸

Řada dalších států, včetně dvou našich sousedů, neupravuje partnerství osob stejného pohlaví vůbec. Na Slovensku je manželství mezi mužem a ženou od roku 2014 ústavně chráněno. Návrhy zákona o registrovaném partnerství byly opakovaně slovenským parlamentem zamítnuty. Jediná práva mohou partneri získat na základě společného soužití.²²⁹ Velmi podobná situace je v Polsku, kde návrhy zákona o registrovaném partnerství jsou pravidelně předkládány polskému parlamentu, avšak neúspěšně. Dalšími evropskými státy bez jakékoli právní úpravy stejnopohlavních svazků je Bělorusko, Ukrajina a část států balkánského poloostrova.²³⁰

Nejhorším možným případem jsou země, kde nejen, že právní úprava stejnopohlavních svazků není, ale kde jsou neheterosexuální osoby omezování na svých právech, či dokonce trestně stíháni. Takovým případem je například Rusko a dále

²²⁶ *Rakousko je dalším sousedním státem umožňujícím sňatek homosexuálům. V Česku se na změnu čeká.* Online. Právo21. Dostupné z: <https://pravo21.cz/pravo/rakousko-je-dalsim-sousednim-statem-umoznujicim-snatek-homosexualum-v-cesku-se-na-zmenu-ceka>. [cit. 2023-10-28].

²²⁷ *Rovnost manželství ve světě.* Online. Queergeography.cz. Dostupné z: <https://queergeography.cz/sexualni-obcanstvi/rovnost-manzelstvi/rovnost-manzelstvi-ve-svete/>. [cit. 2023-10-28].

²²⁸ *Rovnost manželství.* Online. Queergeography.cz. Dostupné z: <https://queergeography.cz/sexualni-obcanstvi/rovnost-manzelstvi/>. [cit. 2023-10-29].

²²⁹ *Slovensko opět odmítlo registrovaná partnerství.* Online. Queergeography.cz. Dostupné z: <https://queergeography.cz/slovensko-opet-odmitlo-registrovana-partnerstvi/>. [cit. 2023-10-29].

²³⁰ *Rovnost manželství.* Online. Queergeography.cz. Dostupné z: <https://queergeography.cz/sexualni-obcanstvi/rovnost-manzelstvi/>. [cit. 2023-10-29].

některé africké státy (např. Egypt či Gambie) či některé státy blízkého východu (např. Pákistán nebo Saudská Arábie).²³¹

2.8.2. Manželství pro stejnopohlavní páry v České republice

Ačkoli právní systém ČR obsahuje přívětivější úpravu stejnopohlavních svazků než například Slovensko a Polsko, či většina asijských či afrických zemi, vůči většině členům EU (zejména těm na západ od nás) je tato úprava nedostatečná, zejména užším výčtem práv partnerů oproti manželům. Téma „*manželství pro všechny*“ je momentálně v České republice velmi aktuální, a to i na parlamentní úrovni.

Momentálně je v parlamentu probíráno hned několik možností. Nejpriznivější pro stejnopohlavní páry je návrh novely NOZ sněmovní tisk 241, který je pro zavedení manželství jako svazku dvou lidí. Z důvodové zprávy návrhu vyplývá argumentace diskriminací stejnopohlavních párů a snaha o jejich zrovnoprávnění s páry nestejnopohlavními, vytvoření stabilního prostředí pro děti odstraněním znevýhodnění dětí vychovávaných stejnopohlavními páry a vytvoření lepších podmínek pro společné rodičovství párů stejného pohlaví.²³²

Alternativou je zrovnoprávnění registrovaného partnerství s manželstvím, a to na základě návrhu novely Zákona o registrovaném partnerství sněmovní tisk 483. Zrovnoprávnění by to však nebylo úplné, ale pouze v majetkových a sociálních právech. Taktéž by došlo ke zkrácení názvu registrované partnerství na partnerství.²³³ Současně je ale také předložen návrh ústavního zákona, kterým se mění Listina základních práv a svobod, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. a ústavního zákona č. 295/2021 Sb. sněmovní tisk 276. Tím by došlo k zavedení definice manželství jako svazku muže a ženy do Listiny základních práv a svobod, čímž by se ztížilo prosazení manželství pro stejnopohlavní páry do budoucna.²³⁴ Ústavní ochranu manželství muže a ženy má dále například Rusko, Polsko či Slovensko. Dne 29. června 2023 byl sněmovní tisk 276

²³¹ *Diskriminace ve světě*. Online. Amnesty International. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/lgbti/diskriminace-ve-svete>. [cit. 2023-10-29].

²³² Viz návrh zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony – sněmovní tisk 241.

²³³ Viz návrh zákona, kterým se mění zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony sněmovní tisk 483.

²³⁴ Viz návrh ústavního zákona, kterým se mění Listina základních práv a svobod, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. a ústavního zákona č. 295/2021 Sb. sněmovní tisk 276.

postoupen do druhého čtení, obdobně jako sněmovní tisk 241, povolující uzavírání stejnopohlavních manželství.²³⁵

U jednotlivých návrhů je zajímavý fakt, že jsou zpravidla předkládány napříč politickým spektrem. Otázka manželství pro všechny tak není otázkou politickou, nýbrž primárně hodnotovou a není nutně spojena s příslušností ke konkrétní politické straně – viz sněmovní tisk 241, který byl předložen zástupci ze stran STAN, TOP 09, ODS, Pirátů a ANO. Obdobně tak sněmovní tisk 276 byl předložen politiky ze stran TOP 09, ODS, ANO a KDU-ČSL – zástupci hned 3 stran se tak podíleli na naprosto protichůdných návrzích v téže věci.

Budoucnost stejnopohlavních manželství tak zůstává ke dnešnímu dni 29.10.2023 nejasná. V blízké době je možné, že se staneme 35. státem na světě, který povolí stejnopohlavním párům uzavírat manželství, nebo naopak upevníme dvojkolejnost manželství a registrovaného partnerství. I přes negativnější druhou variantu by však v případě novely zákona o registrovaném partnerství stejnopohlavním párům přibyla nová práva, přibližující obě formy svazků, což jistě lze brát jako krok vpřed, ačkoli o úplném zrovnoprávnění by se stále nejednalo, zejména kvůli absenci rodičovských práv partnerů.

Já osobně se klaním k přijetí „manželství pro všechny“ nebo k případnému vyrovnání práv mezi manželstvím a registrovaným partnerstvím, a to hned z několika důvodů. Jednak jelikož jsme si všichni rovni – jak vyplývá i z článku 1 Listiny základních práv a svobod České republiky. Dále taktéž z důvodu, že rozdílná úprava právního ukotvení stejnopohlavních a nestejnopohlavních párů jasně diskriminuje páry stejnopohlavní. Ačkoli osoby stejného pohlavní nemohou mít společné biologické potomky, mnoho z nich by jistě využilo možnosti adopce, čímž by naplnili i tradičnější předpoklad založení rodiny, za účelem výchovy dětí. Manželství pro všechny by tak pouze pomohlo řadě lidí, jak samotným partnerům, tak i spoustě dětí, které by u nich našly milující domov. Naopak by tato úprava nikomu neškodila. Taktéž se domnívám, že význam manželství již není pouze založení rodiny za účelem výchovy dětí, což potvrzuje i důvodová zpráva k NOZ a tudíž podmínka rozdílného pohlaví již není nutností k jejímu účelu.

²³⁵ ROVNÉ MANŽELSTVÍ, ÚSTAVNÍ ZÁKAZ, NAVRÁTILŮV NÁVRH, „NAROVNÁNÍ PRÁV.“..TAKY SE V TOM ZTRÁCÍTE? PŘEHLEDNĚ VÁM TO VYJASNÍME. Online. Jsmefer.cz. Dostupné z: https://www.jsmefer.cz/zakony_ve_snemovne_vysvetleni_2023. [cit. 2023-10-29].

Jestliže by se však nenašel společný konsensus zákonodárců tuto úpravu přijmout, souhlasil bych alespoň s rozšířením práv registrovaných partnerů na roveň manželů, ačkoli mít dva více méně stejné instituty, akorát jeden pro stejnopohlavní páry a jeden pro páry rozdílného pohlaví mi přijde pouze jako příliš velké konzervativní lpění na překonaných tradicích.

2.9. Zhodnocení současné úpravy a predikce budoucího vývoje

V současné právní úpravě uzavírání manželství lze najít řadu podobností vycházejících z předchozích právních úprav. Jednak došlo k navázání na prvorepublikovou úpravu dualitou civilního a církevního sňatku. Jinak z velké části vychází současná úprava ze Zákona o rodině, respektive jeho novelizací po rozpadu komunistického režimu. Současná úprava se snaží neklást snoubenců klacky pod nohy a směřuje k co největší snubní svobodě, jednak opakovaně úzkým výčtem překážek manželství (i například velmi úzkým výčtem zakázaných příbuzných, které si osoba může vzít), možností prominutí těchto překážek nebo například možností uzavření manželství v zastoupení / při vážném ohrožení života. NOZ tak v rámci manželského práva obsahuje řadu moderních institutů. Většina podmínek manželství se však posledních pár desítek let již nemění.

V kapitole 1.11 jsem pojednával o neustálém boji v rámci uzavírání manželství, i přes to, že se jedná o tak na první pohled bezproblémový institut, směřující k právnímu posvěcení životního společenství dvou osob. Momentální spor je mezi manželstvím jako svazkem muže a ženy a manželstvím pro všechny, respektive i pro stejnopohlavní páry, které prozatím mohou vstupovat pouze do registrovaného partnerství, které ve výčtu práv ani zdaleka nedosahuje kvalit manželství. O tomto sporu a právní úpravě v České republice a ve světě pojednávám v kapitole 2.8.

Budoucnost dalšího vývoje uzavírání manželství se tak s největší pravděpodobností bude týkat právě problematiky manželství pro všechny. Česká republika má momentálně možnost se stát 35. zemí světa, která manželství pro osoby stejného pohlaví povolí. Tento moderní trend již většina států EU na západ od ČR do svých právních systémů zavedla a je tudíž otázkou, kdy se tomu tak stane i u nás. Domnívám se, že pokud se tomu tak nestane v tomto volebním období poslanecké sněmovny, tak se tomu tak stane ve volebním období následujícím, a to jednak z důvodu čím dál tím většího tlaku společnosti a organizací jako Amnesty International či Jsme fěr na politiky, ale dále i liberálním právním vývojem uzavírání manželství, který má

tendence rozšiřovat snubní svobodu osob a dávat jim více možností výběru jak, kde a koho si mohou vzít. Tento liberální přístup by tak postupně mohl překonat i jednu z nejpůvodnějších podmínek manželství, tedy manželství muže a ženy.

Otázkou je, jestli liberální vlivy mohou mít na úpravu manželství ještě větší vliv a postupně vymýtit či zúžit již nyní poměrně úzký výčet překážek manželství. Domnívám se však, že v nejbližších letech nikoli. Výčet příbuzných osob s kterými osoba nemůže vstoupit do manželství je již nyní velmi úzký a povolení svateb sourozenců je v dnešní době nepředstavitelné, ať již z morálních důvodů, tak z genetického rizika hrozícího případným společným potomkům. Snížení povoleného věku z hranice zletilosti také nezní velmi pravděpodobně, leda by došlo k snížení i samotné hranice zletilosti. Teoreticky si lze představit, že tato hranice mohla být snížena na 16 let, když již nyní může soud osobě starší 16 let z důležitých důvodů povolit uzavřít manželství.

Manželství jako svazek dvou osob je také esenciálním atributem manželství, který si nelze představit, že by byl změněn. Avšak s větším rozšířením polyamorních a dalších druhů nemonogamních soužití, lze predikovat možné budoucí tendence rozšíření manželství jako svazku více osob, po případě možnosti býti ve více samostatných manželství na jednou. Tato úprava by však znamenala značný zásah do symboliky i definice manželství a přinesla by řadu problémů i například do oblasti manželského práva majetkového či rodičovských práv a tak si nemyslím, že by k přijetí takovéto úpravy mohlo v následujících desítkách let dojít.

Další oblastí, ve které by mohlo dojít k zlepšení / zjednodušení procesu uzavírání manželství je větší digitalizace předoddavkového řízení, kde by mohla do budoucna být možnost vyřídit většinu procesu elektronicky, což by mohlo ještě více přispět k jednoduchosti předoddavkového řízení a ušetřit čas snoubenců s opakovaným dojížděním na matriční úřad. Požadavek digitalizace však taktéž souvisí s úrovní zabezpečení dat celé veřejné správy. S postupnou modernizací a digitalizací veřejné správy pak zřejmě dojde taktéž i na oblast rodinného práva a matričních úřadů. Dobrou zprávou v této oblasti je návrh novely Matričního zákona - sněmovní tisk 431, již postoupen poslaneckou sněmovnou senátu, který by měl zavést centralizovaný informační matriční systém e-matrika (v případě schválení novely by k spuštění došlo od 1.1.2027). Tato nová úprava usnadní výměnu informací mezi jednotlivými

matričními úřady navzájem a taktéž bude možné omezit místní příslušnost matričních úřadů. V určitých případech bude možné až úplné elektronické podání.²³⁶

²³⁶ viz samotný návrh novely Matričního zákona - sněmovní tisk 431.

Závěr

Počátky právního vývoje uzavírání manželství na našem území začaly již v prvotně pospolné společnosti. Následně přešly do slovanských svatebních tradic, které se na našem území podařilo plně nahradit sňatkem podle církevních předpisů až na základě Tridentského koncilu. Katolická církev tak sjednotila proces uzavírání manželství na našem území, přičemž úprava manželství byla plně v církevní pravomoci.

Až za vlády Marie Terezie a zejména následně za vlády Josefa II. začal stát přebírat část církevních pravomocí ve smyslu vynucování rodinného práva, ačkoli forma sňatku zůstala církevní. Dualitu forem sňatků občanských a církevních prvně obsahoval Rozlukový zákon, upravující ABGB, který však platil pouze na území Česka a nikoli Slovenska či Podkarpatské Rusy. Snahy Československého parlamentu o vytvoření nové originální úpravy zhatilo vytvoření protektorátu Čechy a Morava a následně převzetí moci komunistickou stranou. Komunisté nejdříve vytvořili Zákon o právu rodinném, který ustanovil obligatorní formu sňatku pouze civilní a značně modernizoval proces uzavírání manželství. Zákon o rodině posléze víceméně převzal předcházející komunistickou úpravu a jazykově ji upravil pro lepší srozumitelnost občanů. Zákon o rodině u nás platil díky řadě novelizací po vzniku samostatné České republiky až do konce roku 2013, respektive do účinnosti NOZ.

NOZ přebral modernější pojetí komunistických zákoníku a jejich následných novelizací, čímž došlo k navrácení duality forem sňatků jako tomu bylo před nástupem komunistického režimu, resp. v Rozlukovém zákoně.

Aktuální problematikou manželského práva je rozkol mezi manželstvím, respektive právy manželů, tedy jednoho muže a jedné ženy a mezi právy registrovaných partnerů, tedy osob stejného pohlaví. Ta jsou oproti manželům značně omezena, zejména v sociálních a rodičovských právech.

Skrze rozbor jednotlivých právních úprav jsem ve své práci dovedl řadu institutů, které se v historii uzavírání manželství stále opakují (svazek jednoho muže a jedné ženy, určitá věková hranice vstupu do manželství, zakázaná linie příbuzenství), ale také řadu institutů, které primárně vycházely z dobového vnímání manželství nebo ideologického či náboženského smýšlení.

Vývoj manželství na našem území jsem tak zhodnotil jako přímý, tedy bez častých překážek v moderním vývoji, a úspěšný, jelikož trendy vývoje uzavírání manželství jsou ulehčování procesu uzavření manželství a odstraňování překážek pro vstup do manželství. Pozitivní budoucí vývoj pak závisí zejména na dalším přístupu

zákonodárců k možnostem svazku stejnopohlavních párů a případné digitalizaci předdodavkového řízení.

Seznam použitých zkratek

ABGB - Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie – Všeobecný zákoník občanský.

NOZ - Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Rozlukový zákon – Zákon č. 320/1919 Sb., kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství.

MatrZ – Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů.

ZMPS - Zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém.

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

BĚLOVSKÝ, Petr. *Rodinné právo*. In: BOBEK, Michal; MOLEK, Pavel a ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 463-477. ISBN 978-80-210-4844-7.

ELIÁŠ, Josef. *Zákon o rodině: komentář*. Praha: Orbis, 1970.

HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo dnes*. In: HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině / Zákon o registrovaném partnerství*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-061-4.)

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020.

JANČÍKOVÁ, Eva. *Historie svateb od nejstarších dob po současnost*. Praha: Epoque, 2012, 163 stran: ilustrace; 22 cm + errata. ISBN 978-80-7425-143-6.

KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Vydání I. Praha: Orbis, 1962. Populární právní knižnice.

KOMOROVSKÝ, Ján. *Tradičná svadba u Slovanov*. Zvolen: Sol Noctis, 553 stran, ilustrace, fotografie. ISBN 978-80-99977-18-2.

KNOLL, Vilém, Karel SCHELLE a Ladislav VOJÁČEK. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, 694 stran. ISBN 978-80-7380-575-3.

KUKLÍK, Jan. *Role ústavního dekretu prezidenta republiky o obnovení právního pořádku při obnově samostatného Československa*. Právník. Ústav státu a práva AV ČR, 2018, 157(18), 837 - 853. ISSN 0231-6625.

PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník*. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023.

POLIŠENSKÁ, Petra, Radka FEBEROVÁ a Zdeněk STUHLÍK. *Rodinné právo. Manželství*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017, 260 s. ISBN 978-80-7552-902-2.

POLIŠENSKÁ, Petra, Radka FEBEROVÁ a Zdeněk STUHLÍK. *Rodinné právo - manželství: výklad k manželství a výběr z důležitých soudních rozhodnutí, zejména Nejvyššího soudu v oblasti rodinného práva podle hlavy I. občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Musíš znát.. ISBN 978-80-7552-902-2.

SCHELLE, Karel, Jaromír TAUCHEN a Renata VESELÁ. *Rodinné kodexy*. Brno: KEY Publishing, 2010. ISBN 978-80-7418-082-8.

SVÁTEK, Jan. *Komentář k zákonu o právu rodinném*. III. vydání. Praha: Orbis, 1954.

VESELÁ, Renata. *Vývoj rodinného práva do roku 1938*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, 12 s. ISBN 80-210-0794-X.

Seznam použitých internetových zdrojů

Diskriminace ve světě. Online. Amnesty International. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/lgbti/diskriminace-ve-svete>.

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

Jak je to s manželstvím pro všechny páry ve světě. Online. Jsme fěr. 2023. Dostupné z: https://www.jsmefer.cz/manzelstvi_pro_vsechny_pary_ve_svete.

KÝR, Aleš. *Historie vězeňství*. Vězeňská služba České republiky [online]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/historie>.

Manželství. Online. Europa.eu. Dostupné z: https://europa.eu/youreurope/citizens/family/couple/marriage/index_cs.htm.

NĚMEC, Václav, SURÝ, Jan (ed.). *Slované*. Online. Dějepis.com. Dostupné z: https://www.dejepis.com/ucebnice/slovane/#Vychodni_Slovane.

Rakousko je dalším sousedním státem umožňujícím sňatek homosexuálům. V Česku se na změnu čeká. Online. Právo21. Dostupné z: <https://pravo21.cz/pravo/rakousko-je-dalsim-sousednim-statem-umoznujicim-snatek-homosexualum-v-cesku-se-na-zmenu-ceka>.

REVUE 11 3/1998, JUDr. Ignác Antonín Hrdina, <http://spcp.prf.cuni.cz/11/tri.htm> , <http://spcp.prf.cuni.cz/1-10/RCP-11-3-98.pdf> - HRDINA, JUDr. Ignác Antonín. *Tridentský dekret Tametsi*. REVUE CÍRKEVNÍHO PRÁVA. 1998, 4 (11-3/1998), 233-236. ISSN 1211-1635.

ROVNÉ MANŽELSTVÍ, ÚSTAVNÍ ZÁKAZ, NAVRÁTILŮV NÁVRH, "NAROVNÁNÍ PRÁV."..TAKY SE V TOM ZTRÁCÍTE? PŘEHLEDNĚ VÁM TO VYJASNÍME. Online. Jsmefer.cz. Dostupné z: https://www.jsmefer.cz/zakony_ve_snemovne_vysvetleni_2023. [cit. 2023-10-29].

Rovnost manželství. Online. Queergeography.cz. Dostupné z: <https://queergeography.cz/sexualni-obcanstvi/rovnost-manzelstvi/>. [cit. 2023-10-29]. Slovensko opět odmítlo registrovaná partnerství. Online. Queergeography.cz. Dostupné z: <https://queergeography.cz/slovensko-opet-odmitlo-registrovana-partnerstvi/>.

SŇATKY A ROZVODY. Český statistický úřad [online]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/stoletistatistiky/snatky-a-rozvody>.

Uzavření manželství a registrovaného partnerství v Německu a České republice. Online. Velvyslanectví Spolkové republiky Německo v Praze. Dostupné z: https://prag.diplo.de/cz-cs/service/04_Geburtsanzeige_cz/-/2428734.

VESELÁ, Renata. *ZMĚNY RODINNÉHO PRÁVA ZA PROTEKTORÁTU*. In: Dny práva: Days of Law. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-4990-1. Dostupné také z: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/tvorba_prava/Vesela_Renata__1167_.pdf

Seznam použitých právních předpisů

Zákon č. 946/1811 Sb., všeobecný zákoník občanský.

Zákon č. 320/1919 Sb., kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství.

Vládní nařízení č. 85/1942 Sb., kterým se vydávají další předpisy o židech a židovských míšencích.

Zákon č. 195/1946 Sb., o použitelnosti předpisů z doby nesvobody.

Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném.

Zákon č. 59/1952 Sb., o uzavírání manželství s cizinci.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině.

Zákon č. 132/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o rodině.

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů.

Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém

Novela z. o matrikách, jménu a příjmení - sněmovní tisk 431.

Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony – sněmovní tisk 241.

Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony sněmovní tisk 483.

Návrh ústavního zákona, kterým se mění Listina základních práv a svobod, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. a ústavního zákona č. 295/2021 Sb. sněmovní tisk 276.

Seznam použité judikatury

Rozhodnutí 6 Ok 220/51 Krajského soudu v Olomouci.

Rozhodnutí 6 OK 15/52 Krajského soudu v Plzni.

Právní vývoj uzavírání manželství na území České republiky

Abstrakt

Tato práce komplexně pojednává o jednotlivých úpravách uzavírání manželství na území České republiky. První část práce se věnuje historickým úpravám počínaje manželstvím v prvotně pospolné společnosti a následně slovanským manželským zvykům, katolickou úpravou sňatku, změnami za Marie Terezie a Josefa II, zejména úpravou v ABGB, prvorepublikovou úpravou v Rozlukovém zákoně, změnám za Protektorátu Čechy a Morava a na závěr úpravě v komunistických rodinných zákonících, respektive Zákoně o právu rodinném a Zákoně o rodině včetně následných novel.

Na konci první části dochází jednak k zhodnocení jednotlivých úprav, tak k analýze toho, které instituty se skrze historii uzavírání manželství opakují a které nepřečkaly svou dobu, případně již nejsou v dnešní společnosti relevantní.

Druhá část práce se věnuje podrobně právní úpravě uzavírání manželství v NOZ a související úpravě v Matričním zákoně. Konkrétně definici manželství, způsobilosti uzavřít manželství, problematice předdodavkového řízení, sňatečnému prohlášení snoubenců včetně vzniku manželství, oběma formám sňatku a též speciálním způsobům uzavření manželství. Práce taktéž nevynechává úpravu registrovaného partnerství a porovnává ji s úpravou cizích států s bližším zaměřením na státy s Českou republikou sousedící, tedy Německem, Rakouskem, Slovenskem a Polskem.

Konec druhé části porovnává současnou úpravou s tou historickou a poukazuje z kterých úprav se ta současná inspirovala. Dále se také zaměřuje na reálné potenciální změny, které mohou nastat v budoucnu, jako například manželství pro stejnopohlavní páry či digitalizace předdodavkového řízení. Obdobně zde dochází k analýze toho, k jakým dalším změnám by v budoucnu v oblasti uzavírání manželství mohlo vlivem liberálního uvolňování manželství dojít, jako například možnost skupinového manželství či snížení povolené hranice pro sňatek.

Klíčová slova:

Manželství, uzavírání manželství, právní vývoj manželství

Legal development of marriage in the Czech Republic

Abstract

This thesis deals comprehensively with the individual regulations of marriage, i.e. the process of marriage in the Czech Republic. The first part of the thesis is devoted to historical regulations, starting with marriage in the originally common society and then Slavic marriage customs, Catholic regulation of marriage, subsequent changes under Maria Theresa and Joseph II, especially the regulation in the ABGB, the First Republic regulation in the Czechoslovak Divorce Act 1919, changes under the Protectorate of Bohemia and Moravia and finally the regulation in the communist family codes, respectively the Family Law Act 1949 and the Family Law Act 1963 including subsequent amendments.

At the end of the first part, there is both an evaluation of the individual regulations and an analysis of which institutes are repeated through the history of marriage and which have not outlived their time or are no longer relevant in today's society.

The second part of the thesis deals in detail with the legal regulation of marriage in the Czech Civil Code and the related regulation in the Czech Registry Act. In particular, the definition of marriage, the eligibility to marry, the issue of prenuptial proceedings, the marital declaration of the spouses including the formation of marriage, both forms of marriage, and special ways of marriage. The thesis also includes the regulation of registered partnership and compares it with the regulation of foreign countries with a closer focus on the countries neighbouring the Czech Republic, i.e. Germany, Austria, Slovakia and Poland.

The end of the second part compares the current regulation with the historical ones and points out from which regulations the current one was inspired. It also looks at potential changes that may occur in the future, such as same-sex marriage or the digitisation of the prenuptial proceedings. Similarly, there is an analysis of further changes that might occur in the future in the area of marriage as a result of liberal loosening, such as the possibility of group marriage or lowering the permissible age of marriage.

Key words:

Marriage, process of getting married, legal development of marriage